

1982/83:39

Torsdagen den 2 december

Kl. 12.00

1 § Justerades protokollet för den 24 november.

2 § Entledigande av statsråd

Från statsministern hade inkommit följande skrivelse:

Till riksdagen

Jag har i dag på hans egen begäran entledigat statsrådet och chefen för försvarsdepartementet Börje Andersson. Jag har samtidigt förordnat statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet Curt Boström att vara chef också för försvarsdepartementet.

Stockholm den 1 december 1982

Olof Palme

Skrivelsen lades till handlingarna.

3 § Svar på fråga 1982/83:96 om katastrofbistånd till Vietnam

Anf. 1 Utrikes- och handelsministern LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Eva Hjelmström har frågat mig om den svenska regeringen kommer att bidra med katastrofbistånd till Vietnam till följd av orkanen Nancys härjningar.

Den 19–20 oktober i år utsattes de norra delarna av centrala Vietnam – som ofta drabbas av tyfoner – för en kraftig storm med en vindhastighet på 30 meter per sekund. Tyfonen uppges vara den hårdaste som uppmäts i mannaminne. Enligt uppgift från FN:s katastrofkontor berördes ca 1,3 miljoner invånare främst i provinserna Nghe Tinh och Thanh Hoa. Nära 300 människor dödades. Ca 70 000 hus förstördes, och antalet hemlösa beräknas till nära 200 000 personer. 137 000 hektar risodlingar utsattes för kraftiga översvämningar. Vidare förstördes hundratals skolbyggnader, sjukhus,

Om katastrofbistånd till Vietnam

fabriker, livsmedelslager, verkstäder, båtar liksom vägar, bevattningssystem, dammar och elledningar. Tyfonen, som drabbade provinserna just i början av skördetiden, beräknas ha orsakat ett skördebortfall motsvarande ca 300 000 ton otröskat ris.

Den vietnamesiska regeringen har riktat en vädjan till det internationella samfundet om bistånd. I första hand efterfrågas livsmedel, konstgödning, utsäde, kläder, tyg, papper, asfalt, korrugerad plåt, antibiotika och medicinsk utrustning.

Såväl FN:s katastrofkontor som Internationella röda korset har efter besök i de drabbade provinserna uppmanat omvärlden att lämna katastrofbistånd till Vietnam.

Svenska röda korset och Rädda barnen har under den gångna veckan inkommit med resp. aviserat framställningar om bidrag från regeringen för katastrofinsatser i Vietnam. Framställningarna avser främst insatser i form av leveranser av livsmedel och medicinsk utrustning.

UD:s och SIDA:s katastrofgrupp, som sammanträder inom kort, kommer att pröva dessa framställningar och lämna förslag till åtgärder.

Anf. 2 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret på min fråga.

Som utrikesministern mycket riktigt framhåller är orkanen Nancy den värsta som drabbat Vietnam i mannaminne. Vi vet, herr talman, att Vietnam är ett mycket fattigt land. Vi vet att Vietnam fortfarande lider av USA:s bombningar och härjningar. Vi vet att det område som främst drabbades av orkanen Nancy ligger mellan 17 och 20 breddgraderna, dvs. i den del av Nordvietnam som USA fortsatte att bomba under det s. k. partiella bombstoppet. Vi vet också att USA inte har följt fredsöverenskommelsen – USA har inte lämnat ett öre i bidrag till Vietnam.

Utrikesministern svarar egentligen inte på min fråga. Han säger att UD:s och SIDA:s katastrofgrupp kommer att pröva framställningar och lämna förslag till åtgärder. Min följdfråga blir naturligtvis: Kommer dessa framställningar – som jag förutsätter inkommer – att prövas i positiv riktning? Jag har helt enkelt frågat: Kommer Sverige att bidra med katastrofbistånd? Jag är klar över att Sverige inte kan täcka hela det belopp som erfordras – det vore naturligtvis orimligt – men vi kan åtminstone bidra något till att lindra den nöd som uppstått efter Nancys härjningar. Är Sverige berett att i andra internationella sammanhang trycka på för att Vietnam skall få ytterligare pengar till att täcka katastrofens kostnader?

Anf. 3 Utrikes- och handelsministern LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Det är riktigt, som Eva Hjelmström säger, att jag inte har svarat direkt på frågan om framställningarna kommer att beviljas. Det beror på att jag inte bör föregripa den särskilda katastrofgruppens rekommendationer. Men låt mig för egen del svara att jag ser positivt på att katastrofbistånd lämnas.

Anf. 4 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för det positiva beskedet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

---

*Om den svenska
vapenexporten
till Indonesien*

4 § Svar på fråga 1982/83:104 om den svenska vapenexporten till Indonesien

Anf. 5 Utrikes- och handelsministern LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Oswald Söderqvist har frågat vilken omfattning den svenska vapenexporten till Indonesien har.

Exporten av krigsmateriel till Indonesien under tiden januari t. o. m. juli i år uppgår till 80 milj. kr. Under åren 1978–1981 utgjorde den totala exporten av krigsmateriel till Indonesien i genomsnitt drygt 60 milj. kr. per år. Dessförinnan under 1970-talet förekom praktiskt taget ingen export. Alltsedan år 1978 består exporten av luftvärnsmateriel och till en mindre del av antiubåtsvapen.

Anf. 6 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag tackar utrikes- och handelsministern för svaret på min fråga.

Den självklara och logiska följdfrågan är givetvis om statsrådet anser att denna export till Indonesien är förenlig med de svenska bestämmelserna för krigsmaterielexport.

Indonesien är ju inte vilket land som helst i dessa sammanhang. 1965 fick man en militärdiktatur där, som på så många andra ställen. Det var ett blodigt agerande, det skedde väldigt hårda utrensningar, mycket stora procedurer med avrättningar av framför allt vänsteroppositionen i Indonesien. Allt detta har sedan fortsatt.

Vad som är mycket mera allvarligt i detta sammanhang är det som hänger ihop med Östtimor. Vi har haft den frågan uppe många gånger med andra handelsministrar och statsråd. 1975 invaderade alltså Indonesien, mot alla internationella rättsregler, den del av Timor som nyss hade utropat sig som självständig från portugisisk kolonialism. Sedan dess har det alltså pågått ett krig där.

Sverige har, som framgår av svaret, sålt vapen dit trots att kriget har pågått. Sverige har under borgerlig regeringstid – jag tror det var 1980 – inträtt i den stödgrupp som finns, International Governmental Group for Indonesia, med USA som ledande stat. Svenska företag, närmast Bofors, har skickat handelsdelegationer till Indonesien. Indonesisk militär har varit i Sverige och tittat på svenska vapen för ytterligare inköp.

Frågan om Östtimor kommer vi att behandla om någon tid här i kammaren, när vår motion kommer upp till behandling. Den socialdemokratiska regeringen har ju i klar strid mot sina tidigare propåer på nytt lagt ned sin röst i FN när det gällt Östtimor.

*Om den svenska
vapenexporten
till Indonesien*

Vad som är intressant nu är om Lennart Bodström skall sälla sig till den långa rad av handelsministrar och utrikesministrar, borgerliga och socialdemokratiska, som ställer upp på vapenexport till länder som bedriver krig och förtrycker andra nationaliteter.

Anf. 7 Utrikes- och handelsministern LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Det är riktigt att 1965 började inbördes strider i Indonesien. Men i dag är Indonesien en alliansfri nation, som står utanför alla militärpakter. Landet lever i fred med sina grannar, och regeringen anser därför att Indonesien kan komma i fråga för export av sådan defensiv krigsmateriel som jag nämnde i mitt svar till Oswald Söderqvist, nämligen luftvärnsmateriel och antiubåtsvapen.

Vad så gäller frågan om Östtimor skall också jag avstå från att gå närmare in på den här men bara påpeka att just den materiel det är fråga om, luftvärnsmateriel och till en mindre del antiubåtsvapen, är sådan utrustning som inte kan användas i den bergiga djungelterrängen i Östtimor, där Fretilin varit verksamt.

Anf. 8 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är deprimerande att behöva konstatera att mina aningar besannas och att Lennart Bodström sällar sig till den långa raden av ministrar som tillåter vapenexport i klar strid mot de svenska bestämmelserna.

Det är ointressant, Lennart Bodström, om materielen kan användas mot Fretilin eller inte. Lennart Bodströms påstående är f. ö. felaktigt, eftersom det finns klara indikationer på att materielen har använts och att dessa svenska luftvärnskanoner, som jag väl känner till, är mycket användbara mot trupp. Det går t. o. m. att släppa ned dem från flygplan, om så skulle behövas.

Det intressanta är emellertid att Indonesien befinner sig i ett krig. Indonesien har – i klar strid mot folkrätten och i klar strid mot FN:s uttalanden – olagligt ockuperat ett område som inte hör till landet. Lennart Bodström använder precis samma argument som användes av den moderata handelsministern Staffan Burenstam Linder, när vi för ett par år sedan här diskuterade export av Spicabåtar. Han sade då att de strider som förekom i Malaysia pågick uppe i bergen och att det då inte spelade någon roll om vi sålde båtar, som ju gick på sjön. Detta är en ohållbar argumentation.

De svenska bestämmelserna anger att under vissa förhållanden får inga vapen säljas. I det här fallet har vi klar indikation på att Indonesien för ett anfällskrig med klar tendens till folkmordsagerande. Till sådana stater skall vi inte sälja några vapen, oavsett om vapnen anses vara defensiva eller inte. F. ö. finns det också indikationer på att även annan materiel av svenskt ursprung än den som nämns i frågesvaret finns i Indonesien. Även de luftvärnskanoner som nämns i svaret går det alldeles utmärkt att använda mot trupp.

Anf. 9 Utrikes- och handelsministern LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Varje kommande ansökan om tillstånd för krigsmaterielexport kommer naturligtvis, liksom hittills, att prövas individuellt och i enlighet med gällande riktlinjer. Den utrustning som jag här talat om kan inte användas för sådana ändamål som herr Söderqvist har nämnt.

Så vill jag också tillägga, eftersom herr Söderqvist hela tiden drar in Östtimor i den här diskussionen, att Sverige, till skillnad från många andra stater, aldrig har erkänt Indonesiens överhöghet över Östtimor. Vi menar att områdets befolkning skall ha sin självständighet.

Anf. 10 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det är klart att Östtimorfrågan är viktig i detta sammanhang. Det är ju den springande punkten.

Jag skulle vilja fråga utrikes- och handelsministern än en gång: Hur kan det vara möjligt att, med de bestämmelser för vapenexport som vi har i dag, tillåta export till Indonesien? Hur bedömer utrikesministern denna konflikt, dessa strider som pågår på Östtimor och som har pågått sedan 1975? Vad är det för någonting? Är det krig, eller är det inte krig? Är Indonesien i krig eller inte? Det är ju detta som är frågan när vi skall tillämpa de svenska bestämmelserna.

Det är fullt klart enligt de svenska bestämmelserna att vi inte skall exportera vapen till stater som befinner sig i konflikt, vare sig det rör sig om en yttre fiende eller inre väpnade konflikter. Här pågår en väpnad konflikt. Hur bedömer Lennart Bodström denna? Vad är det för typ av konflikt?

Anf. 11 Utrikes- och handelsministern LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! De uppgifter som regeringen förfogar över anger att stridshandlingarna i Östtimor nu nästan upphört helt. Det har inte ändrat regeringens uppfattning om Östtimors rätt till självbestämmande, men att dra in detta i denna fråga anser jag omöjligt.

Den ansökan om utförsel av krigsmateriel till Indonesien som har ingivits är prövad i enlighet med gällande bestämmelser och har därefter bifallits.

Anf. 12 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det finns olika uppfattningar om huruvida det nu pågår strider eller inte. Det finns uppgifter från så sent som i november 1982, att hårda strider hade utkämpats mellan regeringssoldater och Fretilin-gerillan på Östtimor, med stora förluster på ömse sidor. Men det är egentligen inte intressant.

Det som är intressant är ju konflikten på Östtimor. Utrikes- och handelsministern har inte svarat på min fråga i detta avscende. Vad är det för en konflikt? Är det en inre väpnad konflikt? Är det ett anfall på en fri och oberoende stat? Lennart Bodström säger i sin egenskap av utrikesminister att Sverige erkänner Östtimors rätt till självständighet och fördömer Indonesiens angrepp.

Hur kan vi tillåta oss att över huvud taget exportera några vapen till

Torsdagen den
2 december 1982

Om planerad försöksverksamhet med kabel-TV-sändningar i Lund

Indonesien, oavsett om de har använts på Östtimor eller inte? Det står ingenting i de svenska bestämmelserna om att man på något sätt skall kunna exportera krigsmateriel eller vapen om de inte kommer till användning i just den akuta konflikten. Det talas om konflikter som sådana, och det är därför som frågan om Östtimor hör hit och är intressant.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på fråga 1982/83:120 om planerad försöksverksamhet med kabel-TV-sändningar i Lund

Anf. 13 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Ing-Marie Hansson har frågat om jag avser att ta initiativ som syftar till en samplanering av olika slag av försök när det gäller utveckling av TV-sändningar i Sverige.

Frågan är föranledd av televerkets planer på att sätta i gång försöksverksamhet med kabel-TV i Lund. Enligt televerkets planering skall en första etapp omfatta ca 4 000 hushåll. Televerket planerar också andra försök med kabel-TV. Från verkets sida ses försöken som ett sätt att bygga upp teknisk och organisatorisk kompetens på kabel-TV-området. Kabel-TV är ett exempel på s. k. bredbandig telekommunikation. De provnät som televerket förbereder är, enligt verket, ett viktigt led i en långsiktig utbyggnad av det svenska telenätet med bredbandiga förbindelser.

En kabel-TV-anläggning kan användas på många olika sätt. För lundaexperimentet har diskuterats distribution av TV-sändningar från Sverige och utlandet, lokala TV-sändningar, samhällsinformation, utbildning, s. k. interaktiva tjänster, dvs. TV-möten, larm och bevakning, samt repressändningar. Även möjligheten att pröva betal-TV har diskuterats. På kabelnätet kan också radiosändningar från olika länder distribueras.

Vissa användningar kräver enligt radiolagen regeringens tillstånd. Kabeldistribution av utländska radio- och TV-sändningar torde förutsätta tillstånd från dem som har upphovsrätt till materialet. Det är i det sammanhanget också angeläget att diskutera vilka principer som skall tillämpas för fördelningen mellan hushållen av bl. a. upphovsrättsliga kostnader.

Den nyligen tillsatta massmediekommittén har till uppgift att överväga olika frågor som har samband med den tekniska utvecklingen inom massmedieområdet. Som ett led i sitt arbete skall kommittén lägga fram en plan för vilka praktiska försök med kabel-TV som skall göras i Sverige. Jag avser att inom kort föreslå regeringen att utfärda tilläggsdirektiv för kommittén.

Jag utgår från att televerkets planerade försök med kabel-TV sker helt inom ramen för de lagar och regler som gäller och att verket i sin fortsatta planering, liksom hittills, håller nära kontakt med olika berörda organ, bland vilka massmediekommittén givetvis spelar en central roll.

Anf. 14 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Göransson för svaret, som jag finner mycket tillfredsställande. Det är ytterst angeläget att massmediekommittén får i uppdrag att snarast utreda problemen med och förutsättningarna för kabel-TV-sändningar.

Det är, som statsrådet framhåller i svaret, inte bara aktuellt med försöksverksamhet i Lund. F. n. planeras försöksverksamhet också för Stockholm och Strängnäs. Även andra orter har nämnts. I Göteborg lär ett privat företag installera motsvarande utrustning.

Televerket skall enligt sina direktiv bedrivas kommersiellt, och verksamheten har varit mycket lönsam för företaget. Trots att inga generella taxehöjningar gjorts, ökade omsättningen ändå med 12,8 % under 1981/82. Lönsamhetskraven ökar naturligtvis pressen på företaget att utveckla tekniken men kan också innebära mindre känsla för prioriteringar utifrån kulturpolitiska målsättningar.

Som exempel kan nämnas utbyggnaden av riksradios P 3-nät, som i dag inte har kapacitet för att täcka in lokalradios hela regioner. P 4-nätets liksom region-TV:s utbyggnad prioriteras kanske lätt bort inför möjligheterna att utveckla ny teknik.

Försöksverksamheten med kabel-TV finansieras genom lån på den öppna kapitalmarknaden och belastar därför i inledningsskedet inte televerkets budget men drar naturligtvis kostnader i räntor och amorteringar.

Televerket betonar i sin rapport om kabel-TV de fördelar verket har genom kanalisationen i gator och vägar samt genom att det i televerkets befintliga nät finns utrymmen som kan utnyttjas för placering av förstärkare och fördelare i ett kabel-TV-nät, t. ex. i stationsbyggnader, kabelbrunnar och fördelningsskåp. Samtidigt sägs att en utbyggnad av kabel-TV-nätet inte kan betraktas som en samhällsnyttig tjänst och därför bör bedrivas efter affärsmässiga principer.

Men företaget pekar sedan på de samhällsnyttiga vinster som kan göras genom samordning med befintliga och nyttillkommande nätutbyggnader för i första hand telefon. Vad företaget här för fram visar på en dualism i synsättet.

För att få lönsamhet i fråga om försöksverksamheten med kabel-TV kommer endast orter med över 5 000 invånare att bli aktuella. Vad händer då när det nuvarande marknätet med slavsändare är nedslitet?

Det är många frågor som aktualiseras genom den här försöksverksamheten. De berör också kommunikationsministerns och industriministerns arbetsområden. Jag frågar: Avser statsrådet att ta upp överläggningar även med andra departement för att få fram uppgifter om vad som kan göras?

Anf. 15 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Låt mig kort slå fast att det för oss i det här landet naturligtvis är angeläget att ha en nationell kompetens också på kabelområdet. Jag ser alltså försöksverksamheten i sig som meningsfull och riktig.

Ing-Marie Hansson tillägger sedan ett antal skäl för varför det är angeläget

Torsdagen den
2 december 1982

Om planerad försöksverksamhet med kabel-TV-sändningar i Lund

att försöksverksamheten verkligen bedrivs i det breda samråd som jag anmälde och i all synnerhet att massmedieutredningen, med den centrala uppgift den har, får möjlighet att nära följa verksamheten. Det bör ske ett nära samråd från verkets sida vid utformningen av försöksverksamheten. Därav framgår naturligtvis också att den här frågan berör flera av de fakdepartement som har anknytning till området.

Anf. 16 ING-MARIE HANSSON (s):

Herr talman! Jag förstår att utvecklingen rusar så snabbt att det förmodligen är omöjligt att förmå televerket att vänta med en igångsättning av försöket tills den samlade bedömning som massmediekommittén skall göra föreligger. Därför är det positivt att statsrådet så klart anger en viljeinriktning i den här frågan.

Ytterligare problem aktualiseras också. Vi får in utländska program och TV-sändningar med reklam direkt över Sverige. Och det är oklart hur radiolagen skall tolkas när det gäller att vidareföra radio- och TV-sändningar på det sättet. F. n. är det möjligt för hushållen att använda sig av en central TV-anläggning i bostadsområdena. Men hur skall man se på ett tillstånd när det gäller ett mer heltäckande kabelnät? Var går gränsen? Skall vi ha etableringsrätt på det här området inför den nya utvecklingen? Ligger de här försöken inom radiolagens ramar? Det är en tolkningsfråga om den här verksamheten skall betraktas som rundradioverksamhet, och det är den tolkningstvist som televerket nu utnyttjar. Statsrådet har berört frågan om upphovsrätt, men då närmast när det gäller utländska sändningar. Det kommer att bli mycket svåra avvägningar. Det gäller radioansvarighetslagens krav på opartiskhet och frågan om inflytande och beslutanderätt lokalt. Fullmäktige i Lund har inte tagit upp och diskuterat denna fråga och inte beslutat i ärendet. Och det är väl ganska viktigt att det finns möjligheter att genom den lokala beslutsprocessen utöva inflytande. Vem skall fastställa reglerna för lokala TV-sändningar?

Anf. 17 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Det är naturligtvis riktigt att det på åtskilliga punkter kan råda rättsliga oklarheter beträffande den här verksamheten. Det innebär ett ytterligare understrykande av hur viktigt det är att verksamheten verkligen utvecklas och bedrivs i samråd med massmedieutredningen, som rimligen måste ha som en av sina uppgifter att få pröva dessa frågor.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på fråga 1982/83:122 om de s. k. fria teatergruppernas ekonomiska situation

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

Om de s. k. fria teatergruppernas ekonomiska situation

Anf. 18 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Eva Hjelmström har frågat mig om jag avser att snabbt göra en insats för de fria grupperna och hur jag bedömer möjligheterna att på sikt rädda deras fortsatta existens.

För att möjliggöra ett stöd åt den icke institutionsbundna teater-, dans- och musikverksamheten finns sedan mitten av 1970-talet det s. k. fria gruppstödet. Stödet fördelas av kulturrådet. En kraftig ökning av anslagen till de fria grupperna har skett under de senaste åren. Stödet har ökat från 5,1 milj. kr. budgetåret 1976/77 till 22,4 milj. kr. för innevarande budgetår. Mellan budgetåren 1981/82 och 1982/83 ökade anslaget till de fria grupperna med 4 milj. kr. Av den totala summan för stöd till fria grupper har kulturrådet i år fördelat ca 12,7 milj. kr. till teatergrupperna.

Jag är medveten om att många teatergrupper just nu brottas med svåra ekonomiska problem och vill understryka att det är en viktig kulturpolitisk uppgift att förbättra gruppernas arbetsituation. Statens kulturråd gör f. n. en översyn av bidragssystemet. Ett förslag från kulturrådet i denna fråga kan väntas till nästa anslagsframställning. I avvaktan på resultatet av kulturrådets översyn är jag inte beredd att uttala mig om hur stödet på sikt bör utformas. Det finns inga möjligheter att för innevarande budgetår föreslå ytterligare höjning av det statliga stödet, och det är ännu för tidigt att uttala sig om läget inför budgetåret 1983/84. Budgetbehandlingen pågår just nu i regeringskansliet.

Anf. 19 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag tackar kulturministern för svaret på min fråga, men jag beklagar att det är så negativt.

Jag skall inte ta upp tiden med att påminna kulturministern om de fria gruppernas betydelse, men det kan ändå finnas anledning att erinra om att de i dag står för en tredjedel av teaterutbudet i landet och för mer än hälften av teaterutbudet för barn. De har inneburit en förnyelse av hela teaterlivet och nått ut till nya grupper.

Så sent som i dag på förmiddagen fick jag för kännedom ett brev från Teatercentrum till kulturministern Bengt Göransson. Teatercentrum väddar till kulturministern om hjälp med pengar redan i år och pekar på att om inte någonting görs nu, så kommer det som tagit 15 år att bygga upp att inom kort raseras. Bara under det senaste året har fyra grupper lagts ner.

Det är alltså kris. Det har också kulturrådet insett. Kulturrådet har för sin del tillstyrkt ett extraanslag.

Kulturministern säger att han är medveten om att många teatergrupper just nu har svåra ekonomiska problem. Det är att ta i i underkant, för läget är som sagt helt enkelt katastrofalt. Kulturministern säger vidare att han vill avvakta kulturrådets översyn innan han uttalar sig om hur stödet kommer att utformas i framtiden. Men kulturrådet påpekar ju i sin skrivelse till

*Om de s. k. fria
teatergruppernas
ekonomiska situa-
tion*

regeringen att den igångsatta översynen för rådets del inte är en anledning att avstå från att i dagsläget tillstyrka ökat anslag till de fria grupperna för 1982/83. Kulturrådet vill alltså rädda grupperna med hänsyn till den akuta situation de befinner sig i just nu.

Det är bara att konstatera faktum: Väntar man till dess översynen har skett, då kommer kanske många av de bästa och namnkunnigaste grupperna inte att finnas kvar, och det är beklagligt.

Jag vill fråga kulturministern om han i övrigt kan tänka sig att vidta några av de åtgärder som tas upp i bl. a. Teatercentrums skrivelse för att se till att de fria grupperna räddas innan det är för sent. Det kan det vara inom en snar framtid.

Anf. 20 Statsrådet BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Eva Hjelmström refererar till den skrivelse med hemställan om extrastöd som Teatercentrum och de teatergrupper som ingår där har överlämnat till mig. Det är naturligtvis alldeles riktigt att den fråga som där väcks i och för sig inte behöver bli liggande därför att kulturrådet skall göra en översyn av hur stödet på sikt bör utformas. När jag i svaret till Eva Hjelmström hänvisade till kulturrådets utredning var det därför att i hennes fråga ingick också en hemställan om besked om min syn på de framtida möjligheterna, och på den punkten har jag sagt att det är lämpligt att vi avvaktar kulturrådets utredning.

Den hemställan som har gjorts av Teatercentrum är nu föremål för behandling inom departementet. Jag har emellertid redan i mitt svar sagt att jag inte ser några möjligheter att under budgetåret få fram de resurser som enligt Teatercentrums skrivelse behövs. Vi har inte i det här landet den typ av budgetsystem som innebär att departementet disponerar vissa extra potter för särskilda insatser, utan riksdagen har full förfoganderätt över budgeten vid budgetbehandlingen. Jag tycker faktiskt att det är en fördel att ha det systemet.

Anf. 21 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Vi lär få återkomma till frågan om de fria gruppernas situation. Det är bara att beklaga att riksdagen inte tog fasta på det system som kulturrådet föreslog för några år sedan. Det enda parti som förde framkraven var vänsterpartiet kommunisterna. Hade förslaget antagits hade det inneburit att de fria grupperna i dag stått sig betydligt bättre.

Sedan till den akuta situationen. Det är tyvärr ett klart besked om de nio miljonerna som kulturrådet har krävt i extra anslag. Kulturministern hänvisar till att riksdagen har att fatta beslut i sådana frågor, men nog borde det gå att skaka fram åtminstone några av de här miljonerna för att rädda landets teaterliv. Jag kan inte inse att detta skulle vara så svårt, eftersom det i fråga om andra områden är möjligt att skaffa fram pengar.

Överläggningen var härmed avslutad.

Torsdagen den
2 december 1982

Om flerbarnstilläggen

Anf. 22 Socialministern STEN ANDERSSON:

Herr talman! Göte Jonsson har frågat mig när den aviserade propositionen om en utvidgning av flerbarnsstödet till att omfatta även barn över 16 år kan föreläggas riksdagen samt när förslaget kan träda i kraft. Göte Jonsson har även frågat vad som avses med att tekniska förutsättningar saknas för ett genomförande den 1 januari 1983.

Som jag har anfört i propositionen 1982/83:55 om upphävande av beslutet om karensdagar, m. m., avser jag att föreslå regeringen att en proposition föreläggs riksdagen om att utvidga flerbarnstillägget till att omfatta även barn över 16 år. Utvidgningen av flerbarnstilläggen förutsätter bl. a. vissa datatekniska överväganden som f. n. diskuteras mellan socialdepartementet och riksförsäkringsverket. Innan detta är klart kan det inte med exakthet anges när under år 1983 som reformen kan träda i kraft.

Anf. 23 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på frågan.

Det är bra att socialdemokraterna accepterar ett flerbarnstillägg och att de har ändrat uppfattning när det gäller själva sak- och principfrågan. Jag skall verkligen inte kritisera socialdemokraterna och socialministern för detta. Oavsett vilket parti vi tillhör är det väl så, att vi måste ta vissa saker under övervägande och omprövning.

Det är klart att speciellt flerbarnsfamiljerna har drabbats av den situation som vi nu befinner oss i. Ingenting tyder på att det inte kommer att förbli på det sättet, såvida det inte vidtas speciella åtgärder.

Orsaken till att jag ställde frågan var helt enkelt den att jag tycker att det i propositionen har skrivits väl litet på den här punkten. Nu har ju socialministern så sent som i dag gått ut med ett pressmeddelande, där han är positiv och framhåller att det kommer att framläggas förslag i den här riktningen. Jag tolkar detta på det sättet att det här inte rör sig bara om politisk-tekniska problem utan framför allt teknisk-administrativa problem. Det har jag förståelse för. Vi är nämligen i riksdagen inte betjänta av att få en ofullständig proposition när det gäller just de här frågorna, och vi vet att det finns vissa teknisk-administrativa problem, bl. a. med utgångspunkt i det delbetänkande som familjeekonomiska kommittén har presenterat.

Jag tolkar svaret på det sättet att socialministern avser att antingen i budgetpropositionen eller också en särproposition under 1983 lägga fram ett ytterligare konkretiserat förslag. Av detta drar jag också slutsatsen att socialministern, regeringen och socialdemokratiska partiet i princip nu är positiva till satsningen på flerbarnsfamiljer. Om detta konstaterande är riktigt skall jag inte uppmana socialministern till ytterligare debatt i den här frågan, utan jag tar tystnaden till intäkt för att jag har tolkat svaret riktigt. I och med detta tackar jag både för svaret och för tystnaden.

Överläggningen var härmed avslutad.

**Forsdagen den
2 december 1982**

*Om tidigareläg-
ning av planerade
arbeten med riks-
väg 41*

8 § Svar på fråga 1982/83:106 om tidigareläggning av planerade arbeten med riksväg 41

Anf. 24 Kommunikations- och försvarsministern CURT BOSTRÖM:

Herr talman! Lennart Brunander har frågat om arbetsmarknadsministern är beredd att medverka till att medel nu ställs till förfogande för länsarbetsnämnden i Älvsborgs län, så att arbetena med riksväg 41 kan starta omgående.

Frågan har överlämnats till mig.

För att lindra arbetslösheten kommande vinter fattade regeringen den 21 oktober beslut om tidigareläggning av vägbyggen för 495 milj. kr. Regeringen har därefter i den ekonomisk-politiska propositionen föreslagit att ytterligare 268 milj. kr. skall anvisas till vägbyggen.

Enligt vad jag nyss har erfarit har arbetsmarknadsstyrelsen i dag beslutat anvisa 4 milj. kr. till riksväg 41. Det betyder att vägbygget kan påbörjas redan efter årsskiftet.

Som resultat av regeringens tidigareläggning av vägbyggen är det sedan möjligt för vägverket att fortsätta ombyggnaden av väg 41 med ordinarie vägmedel.

Anf. 25 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Jag tackar för svaret.

Anledningen till att jag ställde den här frågan var det som kommunikationsministern pekar på i sitt svar, nämligen att regeringen har anvisat ungefär 700 milj. kr. till tidigareläggning av vägbyggen – dock inte till riksväg 41. Det tyckte vi i Sjuhäradsbygden var litet galet, eftersom riksväg 41 är Sveriges sämsta riksväg. Den har mycket stor betydelse för hela bygden runt omkring, och den är nödvändig för att man skall kunna få dit ny industri. Vi vet att textilindustrin i området har problem, och vi behöver få dit annan industri. Och vi måste ha bra kommunikationer för att detta över huvud taget skall vara möjligt. På denna väg går också mycket tung trafik, beroende på att stora mängder virke, som tas ut från skogarna, skall transporteras ut till kusten. På just det området skulle samhället tjäna stora pengar på att få denna väg ombyggd.

Riksväg 41 är också mycket olycksdrabbad. Den har nästan dubbelt så hög olycksfrekvens som genomsnittet av vägarna i länet i övrigt.

Men framför allt är det viktigt att i nuvarande sysselsättningsläge få i gång detta arbete snart. Många byggnads- och anläggningsarbetare är arbetslösa. Entreprenörerna har litet att göra, och det är också många lastbilsägare som inte har jobb.

Svaret är därför positivt, på så sätt att det sägs att byggerna kan komma i gång redan efter nyår och att regeringen i dag har beviljat 4 milj. kr. för att kunna göra det möjligt. Jag är dock litet tveksam till om dessa 4 miljoner räcker, eftersom länsarbetsnämnden har bedömt att det behövs ungefär 20 milj. kr. för att jobben skall kunna räcka fram till den dag då de ordinarie vägarbetena sätts i gång.

Jag är litet tveksam på den punkten, men jag är ändå nöjd med att det är möjligt att sätta i gång vägbygget. Jag skulle vilja fråga kommunikationsministern om det är möjligt att fylla på med mer pengar, om det skulle visa sig nödvändigt för att hålla i gång arbetena fram till dess man kan sätta i gång de ordinarie vägbyggena.

Svaret hade tidigare en annan lydelse. I den versionen, som jag också har fått, talas det om den nya vägen mellan Borås och Kinna. Från vår synvinkel är det inte tillfredsställande att vägbyggnationen upphör i Kinna – det är viktigt att hela sträckan Borås–Berghem byggs, så att man klarar de besvärliga passagerna förbi Kinna och Skene. Bullerstörningarna där är ganska besvärliga, inte minst för det lasarett som finns i Skene, där riksvägen går tätt förbi.

Om tidigareläggning av planerade arbeten med riksväg 41

Anf. 26 Kommunikations- och försvarsministern CURT BOSTRÖM:

Herr talman! Det är självfallet inte meningen att man skall stanna upp med hela det här projektet i Kinna. Det är fråga om att man successivt arbetar fram och fastställer arbetsplaner för de olika delarna av vägen.

När det gäller pengarna är det bara att konstatera att man med dessa 4 miljoner kan komma i gång. Självfallet är det fullt möjligt att tillskjuta de ytterligare medel som kan vara nödvändiga för att få bygget att löpa och ske i ett sammanhang. Enligt vad jag har erfarit skall man ur det ordinarie vägenslaget till hösten kunna plocka fram ett belopp i storleksordningen 6 milj. kr. Men svaret på den direkta frågan är att jag utgår från att man fullföljer projektet i dess helhet, alldenstund man har kommit i gång med det.

Anf. 27 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Skall jag tolka det så, att när man väl påbörjat projektet skall man fullfölja det ända till Berghem?

I det svar jag först fick stod det att man 1987 skulle vara klar med sträckan Borås–Kinna. Då skulle alltså sträckan Kinna–Berghem återstå. Men jag är tacksam om jag kan tolka kommunikationsministerns svar så, att man under denna tid också skall klara av sträckan Kinna–Berghem. Det är viktigt att det blir så och att de arbeten man sätter i gång efter nyår kan pågå i full utsträckning ända tills de ordinarie vägenslagen kan ta vid hösten 1983.

Anf. 28 Kommunikations- och försvarsministern CURT BOSTRÖM:

Herr talman! Jag kan naturligtvis inte med exakthet säga när hela projektet kommer att vara färdigt. Men vi kan utgå från att när man har startat projektet kommer man att löpande – vartefter man arbetar fram arbetsplaner, kan ställa ut dem och fastställa dem – klara av hela sträckan. Men tidpunkten när projektet kan vara färdigt är för mig omöjlig att ange.

Sedan vill jag bara säga till Lennart Brunander att det svar jag nu har lämnat är det som gäller.

Anf. 29 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Jag är tacksam för de här beskedet. Kommunikationsministern talade om arbetsplanerna, men det är inte där problemet ligger. Arbetsplaner för vägen finns i stor utsträckning redan, och fastställandet av ytterligare sådana kommer inte att medföra någon begränsning av utbyggnadstakten, utan det är pengarna som är och kommer att vara en begränsande faktor.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Föredrogs och hänvisades
Proposition
1982/83:70 till näringsutskottet

10 § Kampuchea

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1982/83:5 om Kampuchea.

Anf. 30 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! I den reservation som finns fogad vid utrikesutskottets betänkande nr 5 yrkas på ett diplomatiskt erkännande av Heng Samrin-regimen i Kampuchea.

Den här frågan har tidigare varit föremål för behandling i kammaren, och det finns därför ingen anledning för mig att upprepa alla de argument som finns för ett erkännande. Några argument är ändå viktiga att understryka.

Det finns vissa principer som skall gälla för att Sverige skall erkänna en regim. När det gäller Kampuchea vill jag påstå att dessa principer eller kriterier är uppfyllda. Nu använder utskottet de vietnamesiska truppernas närvaro i Kampuchea som ett argument mot ett erkännande. Vpk delar uppfattningen att de vietnamesiska trupperna måste dras bort och all annan utländsk inblandning i Kampuchea upphöra. Men vi tror inte att det underlättas genom att Folkrepubliken Kampuchea isoleras. Inte heller kan de vietnamesiska truppernas bortdragande från Kampuchea påskyndas genom det stöd som USA och Kina fortfarande ger till resterna av Pol Pots mördarband.

Frågan är om inte också en del av den svenska humanitära hjälpen hamnar hos Pol Pot. Efter vad jag förstår kanaliseras fortfarande en del av vårt humanitära bistånd via Thailand till de olika sabotagegrupper som finns i dessa gränsområden.

Även om vi inte vet mycket om vad det kampucheanska folket önskar för slags regim, tror jag att vi kan vara överens om att människorna där under inga omständigheter vill ha tillbaka Pol Pots fasansfulla välde. Det bör uppmärksammas att den koalition som har bildats med Sihanouk som en galjonsfigur, som tyvärr har erkänts av FN såsom representant för

Kampuchea, har Pol Pot som överbefälhavare för den här koalitionen ojämförligt starkaste militära part.

Den regim som i dag leder Kampuchea har sina fel och brister men naturligtvis också sina förtjänster. Att kräva ett erkännande är inte att ställa upp för en regims alla göranden och låtanden. Jag har tidigare sagt att regimen i Kampuchea i stort uppfyller de kriterier som skall gälla för ett svenskt erkännande. Regimen har kontroll över praktiskt taget hela landet med något undantag vid gränsområdena mot Thailand. Regimen har kontroll över huvudstaden, och regimen bedriver en utvecklingspolitik som, det vill jag påstå, kommer hela folket till godo. Man fördelar de knappa resurserna så rättvist som det över huvud taget är möjligt.

Ett svenskt erkännande skulle bidra till att påskynda den vietnamesiska militärens uttåg ur Kampuchea. Ett svenskt erkännande skulle bidra till lugn och stabilitet i Indokina. Och ett svenskt erkännande skulle bidra till att Kampuchea inte blir totalt beroende av en eller flera stormakter.

Vi vet att när Kampuchea 1979 blev av med Pol Pot och hans skräckregim befann sig de överlevande kampucheanerna i fullständig apati och orkeslöshet. Kampuchebas hela utbildade elit var så gott som utrotad. I dag, knappt tre år efteråt, lever landet igen. Människorna är glada och den värsta svälten och undernäringen är borta. Nyutbildade läkare och lärare strömmar ut från läroanstalterna. Detta enligt chefen för Svenska röda korset, som är en av dem som mycket väl känner förhållandena i Kampuchea från 1979 fram till i dag. En regim som saknar folkets stöd skulle inte kunna åstadkomma detta under så kort tid.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Anf. 31 BENG T SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Alltsedan frågan om erkännande av och upprättande av diplomatiska förbindelser med Kampuchea blev aktuell 1979, har den svenska inställningen varit att ingendera av de parter som gör anspråk på att företråda landet uppfyller de kriterier som Sverige principiellt tillämpar i erkännandefrågor. Utan tvivel kontrollerar Heng Samrin-regimen i Phnom Penh den ojämförligt största delen av landet. Vi måste emellertid slå fast att denna kontroll utövas med stöd av en massiv truppinsats från grannlandet Vietnam.

Varje lösning av konflikten i Kampuchea måste enligt svensk uppfattning – och den företräds av en stor majoritet av FN:s medlemsstater – grunda sig på det kampuchesiska folkets rätt till självbestämmande. En sådan rätt kan naturligtvis aldrig bli verklighet i närvaro av främmande militära truppstyrkor.

När frågan om Pol Pot-regimens fullmakter varit uppe till debatt i FN, har Sverige avstått från att rösta. Så skedde senast i slutet av oktober i år, varvid vi samtidigt avgav en röstförklaring. Vårt ställningstagande utgör en klar markering av att vi inte anser att någon av de regimer eller grupper som självsvåldigt utsett sig till talesmän för Kampuchea kan betraktas såsom legitima företrädare för landets folk.

Nr 39

**Torsdagen den
2 december 1982**

Kampuchea

Kampuchea

I FN-debatten klargjordes samtidigt att Sverige inte betraktar den nybildade koalitionen under ledning av prins Sihanouk – och i vilken ingår bl. a. representanter för den med rätta avskydda Pol Pot-regimen – såsom Kampuchebas lagliga regering. Inte heller denna koalition utövar ju någon effektiv kontroll över landet.

Tillbakadragande av alla främmande trupper från Kampuchea samt respekt för landets oberoende, suveränitet och territoriella integritet och folkets rätt till självbestämmande är de förutsättningar som måste uppfyllas för en lösning av konflikten i Kampuchea. Sverige har flera gånger – senast genom vår FN-ambassadör i den nämnda debatten – uppmanat parterna att fortsätta ansträngningarna att få till stånd en dialog för att försöka inleda regelrätta förhandlingar. Detta är enligt vårt sätt att se enda vägen för att nå en nödvändig politisk lösning. Vi har samtidigt framhållit betydelsen av att främmande makter med inflytande i området inriktar sina ansträngningar mera på att försöka skapa långsiktig stabilitet i regionen än på att uppnå strategiska fördelar.

Herr talman! Situationen i Kampuchea har inte undergått sådana förändringar att Sverige nu har någon anledning att frångå sitt tidigare ställningstagande i FN. Det saknas alltså underlag för ett bifall till vpk-motionen och den reservation som fogats till utskottets betänkande. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Anf. 32 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det här med principer – jag skulle acceptera det resonemanget om principerna gällde vid varje tillfälle när det var fråga om erkännande. Vi har ett parallellfall till Kampuchea och vietnamesiska trupper, nämligen Uganda och tanzaniska trupper där.

De främmande truppena marscherade in 1979, tror jag det var i båda fallen. Idi Amin, denne despot, störtades tack vare tanzaniska trupper, och den nya regim som tillsattes i Uganda tillsattes ju tack vare tanzaniska trupper. Därom kan vi väl vara överens, Bengt Silfverstrand.

Men det dröjde inte många veckor därefter förrän Sverige erkände Uganda. Då kan ju inte det argument som ni nu använder, om vietnamesiska trupper i Kampuchea, vara det riktiga argumentet. Säg som det är: Vi gör en politisk bedömning.

Det handlar inte bara om principer utan också om politiska värderingar. Likadant var det i fråga om Uganda – det är precis en parallell till Kampuchea.

Eller ta DDR, Tyska demokratiska republiken. Där fanns alla kriterier uppfyllda för ett erkännande, men trots det erkände man inte. Även i det fallet låg en politisk värdering bakom: Vissa intressen spelade in som man tog hänsyn till från Sveriges sida.

Det är riktigt att Sverige, när det gäller att ta ställning till vem som skall representera Kampuchea, har lagt ner sin röst i FN, men jag tycker att det agerandet är en aning passivt. Nog borde man väl ändå, utan att ta ställning för den regim som nu sitter, rösta mot att Pol Pot skall representera

Kampuchea. Men det har inte Sverige gjort – eller hur, Bengt Silfverstrand?

Jag tycker att det är ett halvhjärtat ställningstagande ni gör i FN. Det är inte riktigt klart. Om ni skall leva upp till talet om att ni tar avstånd från Pol Pot och det han representerar i Kampuchea, borde Sverige också rösta mot att han skulle företräda landet och så låta frågan vara öppen. Det vore konsekvent. Jag tycker att regeringens handlande i FN i den här frågan är inkonsekvent.

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

Kampuchea

Anf. 33 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Bertil Måbrink återkommer, som han har gjort i varje debatt i den här frågan, till en jämförelse med Uganda. Det finns flera förhållanden i den situationen som inte alls är jämförbara med den fråga vi nu diskuterar, Kampuchea. Framför allt är Vietnams ockupation i Kampuchea av en helt annan omfattning än det var fråga om vid Tanzanias inmarsch i Uganda. Det är det ena.

Sedan uppehåller sig Bertil Måbrink vid röstförklaringen och finner det från sina utgångspunkter vara ologiskt att vi inte röstar mot Pol Pot-regimen.

Tre parter gör anspråk på att ensamma representera det kampucheanska folket. Det är Heng Samrin-regimen, det är Pol Pot och så är det koalitionen, och beskrivningen är riktig när det sägs att Pol Pot utövar ett mycket stort inflytande i denna koalition, inte minst militärt.

I en sådan situation är det helt logiskt att agera som Sverige har gjort, nämligen att inte ta ställning för någon av parterna. Tar vi inte ställning för någon, finns det heller inte anledning att rösta *mot* någon av parterna.

Om vi följde vpk:s linje, skulle det uppfattas så att Sverige nu har lagt om kursen när det gäller Kampuchea. Det finns inte underlag för ett sådant ändrat ställningstagande, och vår röstförklaring markerar vad vi anser i konflikten. Vi har alltså ingen anledning att följa vpk-motionen i dag, utan vi håller fast vid den inställning som vi har haft under den här konflikten.

Så sent som den 28 oktober fick Bertil Måbrink ett klart besked av utrikesministern i kammaren. Man kan faktiskt notera att han i sitt sista inlägg i den debatten sade: "Jag är nöjd med utrikesministerns svar när det gäller kontakterna med Pol Pot-regimen. De är alltså borta, och det tycker jag är mycket bra.

Jag tycker också att de biståndsinsatser som Sverige har gjort och gör när det gäller Kampuchea är bra."

Uppenbarligen har Bertil Måbrink också varit nöjd med en del av vad den svenska regeringen gjort. Då förstår jag inte varför han några månader senare vill söka sak i en fråga där hans tillfredsställelse åtminstone tidigare varit rätt stor.

Anf. 34 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Erkännande av Heng Samrin-regeringen och de humanitära insatserna är två vitt skilda saker. Det är ett erkännande vi diskuterar i dag. Bengt Silfverstrand.

Jag kan säga en gång till här i talarstolen att de humanitära insatser Sverige har gjort i Kampuchea är bra och står långt över vad många andra länder gjort.

Jag frågade också i den nämnda debatten – det undvek Bengt Silfverstrand att läsa upp – hur stor del av de humanitära insatserna som går via Thailand och hamnar bl. a. just hos Pol Pot och andra. Det svarade av förklarliga skäl utrikesministern inte på. Jag förstår varför.

Jag förstår att Bengt Silfverstrand och tidigare talesmän för utskottet blir mycket irriterade när jag återkommer till jämförelsen med Uganda. Men jag hävdar fortfarande att det är ett parallellfall. Vad det är för skillnad får väl Bengt Silfverstrand redogöra för. Jag kan inte se någon större skillnad. I båda fallen handlar det om att en regim installeras med hjälp av utländska trupper. I det ena fallet var det tanzaniska trupper och i det andra vietnamesiska – där ligger skillnaden.

Om man deklarerar ett klart avståndstagande från Pol Pot, då anser jag fortfarande att man i FN också bör rösta emot förslag att denne man och resterna av hans regim skall få representera Kampuchea. Därmed tar man ju inte ställning för någon annan regim, men man är konsekvent och följer upp de deklARATIONER som man gjort mot Pol Pot.

Att de övriga staterna i FN då skulle uppfatta detta som en ändrad inställning i Kampuchea-frågan har jag svårt att förstå.

Anf. 35 BENGTT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Det fanns inget nytt i sak i Bertil Måbrinks senaste inlägg, men han ger sig ut på ganska djupt vatten om han tar jämförelser med andra länder och andra förutsättningar som ett belägg för att vi bör handla på ett annat sätt än vi nu gjort när det gäller Kampuchea. Då skulle man också kunna nämna ett land som Afghanistan. Det landets regering har också begärt hjälp av främmande makt. Det skulle verkligen vara intressant att höra vad Bertil Måbrink säger om den jämförelsen. Den är åtminstone minst lika hållbar som den han själv försöker dra upp.

Till allra sist om det humanitära biståndet, för det är viktigt: Vi kan slå fast att det förhållandet att vi inte erkänner någon av regimerna i Kampuchea inte hindrar oss att fortsätta där så behövs med de humanitära biståndsinsatser som hela Sveriges riksdag är överens skall fortsätta.

Eftersom Bertil Måbrink i upprepade inlägg påstått att han också har Röda korsets vittnesbörd om att förhållandena i vissa fall är ganska stabila, ökar det också förutsättningarna för att biståndet skall komma i rätta händer.

Anf. 36 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det har inte heller från Bengt Silfverstrand kommit några större nyheter under den här debatten. Han och jag är alltså ungefär lika goda kålsupare. Bengt Silfverstrand vidgar dock nu ramen för debatten och hamnar i Afghanistan. Jag vet inte vilket land som därefter står i tur, men det var Kampuchea som vi skulle diskutera.

Jag har av Bengt Silfverstrand begärt att han skall tala om för mig vad som är skillnaden mellan vad som har skett i Uganda och i Kampuchea. Vari ligger skillnaden mellan att tanzaniska trupper går in i Uganda, avsätter en regim och tillsätter en ny och att vietnamesiska trupper går in i Kampuchea, avsätter en regim och tillsätter en ny? Jag tycker för min del att båda händelserna är lika förkastliga – men det är min bedömning. Vari den stora skillnaden mellan dessa båda fall ligger har jag dock svårt att förstå. Jag har sagt att den enda skillnad som jag kan se är att det i det ena fallet är fråga om tanzaniska trupper, i det andra vietnamesiska.

Anf. 37 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Jag tror att Bertil Måbrink och jag kan avsluta den här debatten med att enas om att denna diskussion inte handlar vare sig om Afghanistan eller om Uganda utan om Kampuchea. Eftersom situationen i Kampuchea icke har undergått någon förändring sedan den senast behandlades i riksdagen, finns det inte heller någon anledning för riksdagen att ändra sitt ställningstagande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls med 294 röster mot 17 för reservationen av Bertil Måbrink.

11 § Erkännande av PLO, m. m.

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1982/83:6 om erkännande av PLO, m. m.

Anf. 38 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Som det framhålls i det inledande avsnittet i utrikesutskottets betänkande om PLO har mycket inträffat i Västasien sedan vi senast debatterade denna fråga. Det som har hänt är att Israel på nytt har visat upp en allt större aggressivitet. I utskottsbetänkandet har det nämnts tre exempel som är symptomatiska. 1. Annekteringen eller införlivandet av Golanhöjderna. 2. Inmarschen i Libanon med allt vad den medförde – ockupationen av Beirut med åtföljande massaker i flyktingläger. 3. Det ökade förtrycket i de ockuperade områdena av Västbanken och Gazaremsan, där man, i strid med alla konventioner och bestämmelser, är i full fart med att införliva också dessa områden med Israel. Framför allt använder Israel metoden att öka

bosättningarna för att ställa världsoptionen och alla dem som försöker lösa denna fråga inför fullbordat faktum och därigenom försvåra en lösning av konflikten. Detta är läget, och när det gäller dessa fakta finns det inga skiljaktiga uppfattningar. Den inledande bakgrundsbeskrivningen i utrikesutskottets betänkande är bra.

Vad som är intressant – och där vår reservation till detta utskottsbetänkande kommer in i bilden – är på vilket sätt den svenska regeringen och den svenska riksdagen ytterligare kan markera sitt stöd till PLO, dvs. palestiniernas representant. PLO är ju, som det också sägs i utskottsbetänkandet, den organisation som allmänt betraktas som den rätte talesmannen för det palestinska folket. Här kommer vi in på frågorna om olika status och olika nivåer i sådana här sammanhang. Det är inte fråga om ett erkännande i och för sig. "Sverige erkänner stater", står det i utskottsbetänkandet, och det är naturligtvis riktigt. Men när det gäller sådana här organisationer, som har en mycket stark internationell opinion bakom sig som betraktar dem som de enda sanna representanterna för en viss folkgrupp, kan man också tänka sig andra markeringar än den Sverige hittills har velat ge i fråga om PLO. Det är det vi har velat markera med vår reservation till detta utskottsbetänkande.

Det är inte svensk praxis, säger man i utskottsbetänkandet, att erkänna sådana här organisationer. Men det har faktiskt förekommit olika förfaringsätt. Jag tänker närmast på Vietnamkriget och FNL:s status under den perioden, då Sverige i strid med rådande praxis så småningom gav FNL och dess informationskontor en högre status. Det är något liknande som vi vill komma fram till i detta fall.

Läget för PLO känner vi alla till. Detta sägs också i utskottsbetänkandet. PLO har lidit ett mycket stort militärt nederlag. Organisationen är splittrad över arabvärlden, och dess möjligheter att verka därifrån är naturligtvis oerhört begränsade, i all synnerhet som många av arabstaterna – trots vad som sägs – intar en ganska avvisande för att inte säga fientlig hållning till PLO. Men samtidigt har PLO, som också sägs i den fortsatta skrivningen i utskottsbetänkandet, vunnit diplomatiskt. Det har blivit alltmer klart efter hand. Den senaste upptrappningen av förändring i attityden till konflikten i Västasien innebär att man anser att det har begåtts en jättestor orättvisa under de gångna decennierna och att palestinierna och deras organisation PLO alltså måste betraktas som rättmätiga innehavare av någon form av stat, att de måste betraktas som oerhört illa behandlade av Israel i första hand men naturligtvis också av stormakten bakom Israel.

En svensk upphöjning av vad vi hittills har sagt om PLO, en skärpning – om man får använda det uttrycket i detta sammanhang – så att PLO får en högre status som organisation skulle ligga väl i linje med den internationella opinion som nu växt fram, speciellt efter det senaste årets händelser. Det borde alltså även i detta fall, liksom på 1960- och 1970-talet när det gällde FNL, gå att komma litet längre än vad praxis hittills har gett oss anledning att göra, och det är vad vi har uttryckt i vår reservation.

Jag vill, herr talman, med detta yrka bifall till reservationen.

Anf. 39 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Det kommer i morgon i kammaren att föras en interpellationsdebatt om Libanon, och jag saknar således anledning att gå in i de allvarliga frågor som ligger bakom det ärende vi nu behandlar. Jag håller mig sålunda endast till frågan om erkännande av PLO, som det har framförts krav på i vpk:s reservation.

Jag vill gärna medge att det naturligtvis är – och jag hänvisar till en föregående debatt – väldigt svårt att dra upp några glasklara regler och några helt bestämda gränser för vad som skall krävas för att vi skall erkänna en stat och dess regering. Det kan från fall till fall vara skilda omständigheter som gör att man inte alltid kan följa principerna hundra procentigt. Men ändå är det en övergripande princip för Sveriges del att vi när det gäller diplomatiskt erkännande enligt Wienkonventionen endast erkänner stater och icke organisationer. Detta betyder inte att man inte kan ge stöd åt organisationer. Det har vi gjort genom åren, bl. a. när det gällt afrikanska frihetsrörelser. Och det är ingenting som säger att inte Sverige även i fortsättningen kan ge det stöd som vi från fall till fall anser vara rimligt till organisationer som kämpar för folkens frihet. Men det är inte detsamma som det diplomatiska erkännandet. Det diplomatiska erkännandet handlar om stater.

Jag ber, herr talman, med hänsyn till att vi får fler debatter av det här slaget att till kammarens protokoll få läsa fyra rader ur utskottsbetänkandet om de grunder på vilka vi i princip står när det gäller erkännande av stater och deras regeringar: "Grundläggande för erkännandet av en stat är existensen av ett bestämt territorium och av en befolkning. Vidare krävs en regering som med ett rimligt mått av stabilitet utövar effektiv kontroll över detta territorium. Regeringen skall också ha vunnit ett rimligt mått av självständighet utåt och någorlunda allmänt accepterats internationellt."

Detta är i och för sig inte heller glasklart, men det är de principer vi arbetar efter. Mot denna bakgrund förekommer inget diplomatiskt erkännande av organisationer.

Herr talman! Jag vill gärna understryka vad utskottet uttalat och vad vpk:s talesman har refererat till, nämligen att det f. n. av allt att döma inte finns någon annan organisation än PLO som kan göra anspråk på att tala för det palestinska folket. Vi samtalar gärna med representanter för PLO. Vi har i FN och andra sammanhang uttalat vår varma sympati för det palestinska folket. Men så långt som till ett diplomatiskt erkännande går vi inte med hänsyn till de konventioner som Sverige har skrivit under.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Anf. 40 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Det finns ingen anledning att föra in debatten på de bakgrundsbeskrivningar som jag inledningsvis kortfattat refererade till, och jag tänker inte heller göra det. Jag vill bara ytterligare något beröra erkännandefrågan.

Det är naturligtvis inte lätt att utfärda glasklara regler och dra upp bestämda gränser i sådana här fall. Vad vi har varit ute efter är att i det

förändrade läge som nu råder i Västasien – utskottsmajoriteten har mycket tydligt uttryckt att så är förhållandet – där PLO har förlorat militärt men internationellt tagit ett mycket stort steg framåt på det diplomatiska området, vore det bra om även Sverige kunde erkänna PLO, även om Sverige gör andra bedömningar av Wienkonventionen än exempelvis Grekland och Österrike, som ju har erkänt PLO. Vi anser att det skulle vara en mycket bra markering, som kunde göras av Sverige i detta läge, att på något sätt ytterligare lyfta upp PLO:s status också från svensk synpunkt sett. Det är vad vi har velat föra fram i motionen och i reservationen.

Jag yrkar än en gång bifall till reservationen.

Anf. 41 THURE JADESTIG (s):

Herr talman! Det känns nästan som att vara litet av en efterslänrare i den här debatten, men jag vill ändå anföra ett synsätt i Mellanösternfrågan som något skiljer sig från vad motionärerna anfört.

För några dagar sedan kunde man i Israel fira 35-årsdagen av FN:s omröstning om Palestinas delning. Man kan naturligtvis fråga sig: Är det värt att fira? Jag tycker det, för tänk om FN:s delningsplan hade kunnat förverkligas! Då hade säkert dagens situation sett annorlunda ut. Många av de hotbilder vi i dag upplever och allt det hat som finns hade då säkert kunnat elimineras, och en fredlig samverkan hade kunnat vara verklighet. Har inte de gångna 35 åren ändå visat att man kan bygga upp ett land och att man kan få öknen att blomma?

Det är värt att notera att det inte var den unga judiska staten som förnekade möjligheten av att bilda en palestinsk stat vid sidan av den judiska. Statsbildningen förvägrades Israels arabiska grannar. Erkännandefrågan, som står i centrum i dagens debatt, hade alltså sin chans på ett tidigt stadium. Det bör nog noteras även i dag.

I stort kan jag instämma i utskottets majoritetsskrivning. Även om vissa formuleringar för mig personligen känns främmande är slutsatserna acceptabla. Jag vill dock med anledning av utskottets ställningstagande i fråga om motionsyrkandena 4 och 5 få anföra följande.

Visst känner man oro och sorg över händelserna i Libanon, och visst är det rätt att protestera. Begins regering har ställt Israel i en svår situation.

Israels säkerhet kan inte – lika litet som palestiniernas – säkras med våld och terror. Rätten till ett hemland, till trygghet och frihet från terror och krig måste stå som i eldskrift. Det gäller för båda parter. Detta mål kan endast säkras i gemenskap och samarbete, efter ömsesidigt erkännande av Israel, grannstaterna och palestinierna.

Utskottets skrivning på s. 5, och utrikesministerns fastslående av den svenska ståndpunkten, att en rättvis och realistisk lösning förutsätter att Israel och PLO erkänner varandra som handlingsparter, Israels rätt till säkra och erkända gränser resp. palestiniernas rätt till en egen stat, är för oss alla en självklarhet.

Jag kan inte underlåta att säga att fram till slutet av 1960-talet rådde fred vid gränsen mellan Libanon och Israel, trots alla påfrestningar som de olika

krigen innebar. Det var för Israel då den enda fredliga gränzonen. Den förändring som skedde under 1970-talet känner vi alla till. Därtill kom också en uppflammande terrorism. I dag har Israel en fredlig gräns mot Egypten. Jag hyser förhoppningen att Camp David-andan skall uppstå igen och att även PLO skall omfattas av denna vilja.

Det finns trots mörka moln ändå fredsduvor i luften, som mycket snabbt kan ändra dagens hotbild. Jordaniens kung Husseins och PLO-ledaren Arafats samförstånd i nuet kan vara en fredsöppning som kan leda fram till en slutlig lösning. Detta, förenat med de krafter som finns i Israel, främst Fred Nu-rörelsen, är positiva krafter.

Låt oss skänka detta litet eftertanke! Tänk om det också kunde växa fram en Fred Nu-rörelse inom den palestinska rörelsen. Därmed skulle det skapas en tredje ständpunkt, och många av de nuvarande staketen kunde rivas.

För min del hoppas jag att PLO-organisationen – som ju inte är någon statsbildning, som utskottet så riktigt framhåller – i nuet har storheten att erkänna den judiska staten. Därmed öppnas ytterligare en ventil som kan vara en fredsfaktor.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls med 293 röster mot 18 för reservationen av Bertil Måbrink.

Mom. 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

12 § Den alliansfria rörelsen

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1982/83:7 om den alliansfria rörelsen.

Anf. 42 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Även till utrikesutskottets betänkande nr 7 är fogad en reservation som har två yrkanden. De gäller dels svenskt medlemskap i den alliansfria rörelsen, dels – i andra hand, därest det första yrkandet icke skulle vinna riksdagens bifall – att Sverige skall söka ställning som observatör vid nästkommande toppmöte med den alliansfria rörelsen.

Under de två senaste åren har riksdagen avslagit våra yrkanden, och så föreslår utrikesutskottet att riksdagen skall göra även i år. Motiveringarna för ett avslagsyrkande är faktiskt något svårbegripliga. Man påstår att ett medlemskap inte skulle vara förenligt med vår neutralitetspolitik och vidare att Sveriges ställning som observatör skulle kunna uppfattas som en förändring av vår utrikespolitik.

Den ideologiska grunden för den alliansfria rörelsen är formulerad i tio punkter. De viktigaste av dessa är:

- respekt för alla nationers suveränitet och territoriella integritet,
- erkännande av alla rasers och nationers lika värde,
- icke-inblandning i andra staters inre angelägenheter,
- att inte ingå kollektiva försvarsavtal till förmån för någon av stormakterna,
- att inte utöva påtryckningar på något annat land.
- att avstå från aggression eller hot om aggression mot ett annat lands territoriella integritet eller politiska oberoende,
- att lösa alla internationella tvister med fredliga medel samt
- att befrämja samarbete och ömsesidigt intresse.

Jag vill nu fråga utskottets talesman: På vilket sätt skulle dessa principer äventyra vår neutralitetspolitik? Jag vill vidare fråga: På vilket sätt skulle ett deltagande som observatör uppfattas som en förändring av vår utrikespolitik?

Det är viktigt att få en konkretisering av de två argument som utskottet faktiskt anför mot en anslutning till den alliansfria rörelsen som medlem eller observatör.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservationen.

Anf. 43 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Riksdagen har vid de två senaste riksmötena behandlat motionsyrkanden av liknande innebörd som vi har att behandla i dag. I utrikesutskottets betänkande 1980/81:12 redogjorde utskottet ingående för den alliansfria rörelsens uppkomst och syften. Vi konstaterade – utöver vad Bertil Måbrink har läst upp här – att rörelsen i praktiken strävar efter att samla medlemmarna kring utrikespolitiska ståndpunkter. Utskottet fann därmed att det inte var förenligt med Sveriges neutralitetspolitik att söka medlemskap i den alliansfria rörelsen. Mot den bakgrunden avstyrktes motionsyrkandet på denna punkt.

Vidare har Bertil Måbrink anfört att Sverige bör ingå som observatör i den alliansfria rörelsen. Sverige medverkar där som gäst, och på det sättet finner vi utomordentligt goda möjligheter att utan förpliktelser följa organisationens verksamhet. Om vi nu plötsligt skulle byta fot och söka anslutning som observatör innebär det uppenbarligen att vi har ändrat inställning. Observatörskapet innebär nämligen förpliktelser som att delta i kommittéarbete och i resolutionsarbete vid mötena.

Detta är ingen ny ståndpunkt. Redan från starten av den alliansfria rörelsen har Sverige intagit denna ståndpunkt. Och de uppfattningar som jag framför här har betonats i utrikespolitiska debatter på 1960-talet. Det finns inget skäl att vika ifrån att vi vill slå vakt om alliansfriheten och anser det oförenligt med vår neutralitetspolitik att söka medlemskap eller delta som observatör.

Herr talman! Ärendet har varit föremål för en grundlig behandling vid

tidigare riksmöten och i utskottet i år. Mot den bakgrunden tänker jag inte fördjupa mig mer i ämnet utan yrkar bifall till utskottets hemställan.

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

Anf. 44 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Helt kort: Jag kan bara konstatera att jag inte fick svar på de två frågor som jag ställde, där jag bad om en konkretisering. Vi får väl då återkomma och tjäta om den här frågan tills vi får svar.

Cypernfrågan

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 17 för reservationen av Bertil Måbrink.

13 § Cypernfrågan

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1982/83:9 om Cypernfrågan.

Anf. 45 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Helt nyligen debatterade vi här i kammaren förhållandena i Turkiet och östra Medelhavsområdet med anledning av Turkiet och dess regim. Även när det gäller den här frågan, Cypern, är naturligtvis det internationella läget i allra högsta grad aktuellt. En av de saker som vi har tagit upp i vår reservation gäller just Turkiets roll i konflikten på Cypern. Turkiet är nämligen i högsta grad skuld till dagens Cypernproblematik, dvs. delningen av ön. Som vi framhållit i vår reservation är det de turkiska trupperna som är de främmande trupperna på Cypern, naturligtvis bortsett från FN-kontingenten. Därför måste naturligtvis alla lösningar av den här konflikten i första hand innebära, inte som det står i utrikesutskottets betänkande att alla utländska trupper skall dras tillbaka, utan att de turkiska trupperna skall dras tillbaka. Jag vet inte vilka andra utländska trupper än de turkiska som utskottet kan åsyfta. Det är alltså detta som för oss är den viktiga punkten i yrkandet 2 i vår motion och i den reservation som vi har fogat till utskottsbetänkandet. Det är Turkiet som har invaderat och ockuperat, och enligt vår mening behövs det en kraftigare markering från Sveriges sida. Turkiet måste verkligen i det här fallet utpekas som angripare och ockupant. Bakom Turkiet står naturligtvis, vilket vi också debatterade i förra veckan, USA, som har Turkiet som en av sina främsta baser i detta område. Området har naturligtvis blivit än viktigare efter vad som hänt under de senaste åren. När t. ex. kontrollen över Iran förlorades, var man tvungen att flytta över mycket mer av verksamheten i det här området till turkiskt territorium. Därför är USA-regimen mycket mån om att hålla Turkiet om ryggen. Man kan således i detta sammanhang utpeka Turkiet, och bakom Turkiet USA, som ansvariga för Cypernkonflikten. Det är vad vi har velat framhålla i yrkande 2 i vår motion, liksom också i reservationen.

Sedan till Sveriges eget engagemang, framför allt beträffande den

Cypernfrågan

FN-kontingent som Sverige har på Cypern sedan åtskilliga år tillbaka. I detta utskottsbetänkande, liksom också i tidigare utskottsbetänkanden, har man kunnat märka en viss oro över att FN-kontingenten kan bidra till ett permanentande, i all evighet, av förhållandena på Cypern. I reservationen framhåller vi att Sverige litet kraftigare borde påpeka denna risk.

Det är den ena sidan av saken. Dessutom är det ju alldeles klart att det är kostsamt för Sverige. Kostnaderna ackumuleras, eftersom många stater inte deltar när det gäller den här FN-insatsen. Nyligen har tilläggsbudgeten diskuterats, varvid vi i efterhand fick godkänna en ny utdebitering för Cypernkontingenten. Naturligtvis kommer detta att upprepas så länge inte Sverige klart tar ställning och säger ifrån, att om det inte blir ett positivt resultat av förhandlingarna, kan Sverige inte hålla FN-trupper på Cypern decennium efter decennium. Man kan också ifrågasätta om det här militärkommandot ger en så särskilt bra militär utbildning eller så särskilt värdefulla militära erfarenheter. Det är också en sak som kan diskuteras. Men i vilket fall som helst bör Sverige kraftigare markera, att om man inte kommer till en lösning är vi inte heller villiga att hålla trupper på Cypern, eftersom det hela långhalas och skjuts upp och ingenting händer.

Jag vill, herr talman, med detta yrka bifall till reservationen.

Anf. 46 STURE KORPÅS (c):

Herr talman! Sedan 1980 pågår samtal mellan företrädare för de två folkgrupperna på Cypern under ledning av FN:s generalsekreterare. Med hänsyn till detta har Cypernfrågan inte tagits upp i FN under de senaste tre åren. Att då göra som vpk, begära att Sverige skall ta nya initiativ inom FN, förefaller inte särskilt välbetänkt. Inte verkar det heller vidare förnuftigt att nu gå ut och betona två länders särskilda ansvar, även om det i sig hade varit möjligt. Man löser, herr talman, knappast mellanfolkliga problem, om man börjar med att försöka reda ut, vem som har mest skuld. Att de turkiska trupperna skall lämna ön, måste naturligtvis ingå i en uppgörelse.

Inte heller torde det vara rätta tillfället att dra tillbaka de svenska trupperna ur FN-kontingenten. Vi måste vara rädda om den sköra förhandlingskontakt som dock finns mellan parterna.

En annan sak är, att det måste stå klart för båda parter, att FN-truppernas närvaro under ytterligare en längre tid inte kan ingå i förutsättningarna för fred på Cypern. Sverige har också flera gånger i FN understrukit, att våra truppernas närvaro inte får tjäna som en förevändning för att förhålla en politisk lösning.

Därmed, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Anf. 47 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort. Beträffande den första frågan, om nya initiativ i FN, har vi godtagit den argumentation som framförts av utskottsmajoriteten, och vi har inte yrkat på detta i vår reservation. Det är all right att vi avvaktar det närmaste halvårets utveckling

och ser vad som kommer ut därav. Jag har inte yttrat mer om den saken i mitt första anförande.

Vad sedan gäller skuldfrågan kvarstår fortfarande att det är Turkiet – och bakom dem USA – som står för skulden i detta sammanhang. Jag tror inte att det på något sätt skulle försvåra en förhandlingslösning om Sverige på ett tydligare sätt markerar detta. När det gäller Turkiet i övrigt har vi inte tvekat att peka på vad dess regim står för och vilken roll Turkiet i dag spelar i det här området, östra Medelhavet och västra Asien.

Vidare: Man kan inte bums dra tillbaka en FN-styrka. Det har vi inte heller sagt, men vi har hänvisat till den indirekta kritik som ändå finns i utskottsbetänkandet – och som fanns med också i fjolårets betänkande. Det har anförts att vi inte kan låta detta bli en permanent situation, utan att vi måste på något sätt se till att Sverige kan påverka det hela. Sverige skulle mycket väl kunna säga: Om man efter de förhandlingar som skall ske – inom förslagsvis det närmaste året eller de närmaste två åren – inte kan se någon ljusning i problematiken, kommer vi inte att ställa upp med styrkor på Cypern längre, eftersom de inte fyller något ändamål. Vi kommer bara att permanenta situationen, och det kostar dessutom – vilket bör nämnas i det trängda ekonomiska läge som vi ofta talar om och som alla känner till – en väldig massa pengar.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 291 röster mot 18 för reservationen av Bertil Måbrink.

Överläggningen var härmed avslutad.

14 § Abortlagstiftningen

Föredrogs socialutskottets betänkande 1982/83:5 om abortlagstiftningen.

Anf. 48 GÖTE JONSSON (m):

Herr talman! Jag tänker inte gå in i någon längre debatt i sakfrågan med anledning av socialutskottets betänkande och min reservation. Frågan om abortlagstiftningen och det aktuella läget på området sedan vi fått nu gällande lag är ingående redovisade i betänkandet. Det finns i detta sammanhang anledning att påpeka och understryka det positiva som ligger i den utvärdering som nu görs av abortkommittén. Utifrån direktiven har kommitténs arbete inriktats på mycket viktiga frågor såväl när det gäller utvärderingen och effekten av nuvarande bestämmelser som när det gäller målsättningsarbetet att försöka nedbringa antalet aborter.

På denna punkt råder det stor enighet, och jag har fullt förtroende för dem

som arbetar i denna utredning. Jag förväntar mig också positiva initiativ och förslag inom ramen för de direktiv som utredningen har.

Ingen av de utredningar som arbetar har emellertid fått i uppdrag att utreda frågan om fostrets rättsskydd i hela dess vidd. Det är detta som jag vänder mig mot i min reservation. Jag anser att tiden nu är inne att förutsättningslöst utreda frågan om ett långtgående rättsskydd för fostret. Foster har liv, och vi måste därför utgå från ett berättigat anspråk på rättsskydd för detta mänskliga liv. Jag är medveten om att denna fråga är mycket svår och komplicerad, men det får inte innebära underlåtenhet när det gäller att handla.

Vi lever i ett samhälle med hög teknisk och medicinsk standard, och utvecklingen kommer att fortsätta. Det skall vi vara tacksamma för, och vi skall vara positiva till utvecklingen. Vi skall vara tacksamma för de insatser som skickliga vetenskapsmän, forskare och tekniker gör i människans och livets tjänst. Framstegsfientlighet, som tyvärr märks på vissa håll, är negativ och måste motarbetas.

Det gäller för oss att koppla det positiva i den mänskliga utvecklingen med grundläggande värderingar. Här kommer också frågan om rättsskyddet in i bilden. Det är inte enbart abortfrågan som aktualiserar fostrets rättsskydd utan även frågor som fosterdiagnostiken, provrörstekniken m. m.

Herr talman! Jag vill understryka att jag känner stor ödmjukhet inför dessa svåra frågor, och jag hyser också respekt för mina kamrater i utskott och kammare som har en annan uppfattning än jag själv. Men jag anser att det nu är hög tid att utreda frågan om fostrets rättsskydd i hela dess vidd.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 2.

I detta anförande instämde Göran Riegnell (m).

Anf. 49 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! I abortlagen finns det inte längre några särskilda indikationer som tillåter abort. Men om en graviditet har pågått längre än 18 veckor får inte kvinnan själv besluta om abort, utan hon måste ha socialstyrelsens tillstånd. Detta regleras i 3 § abortlagen. Ett sådant tillstånd får lämnas om synnerliga skäl finns till abort.

Ärenden rörande abort efter 18:e veckan avgörs av en särskild nämnd inom socialstyrelsen, den s. k. abortnämnden.

Allt sedan 1975, när den nya abortlagen trädde i kraft, har antalet senaborter legat på en låg och stabil nivå – mellan 330 och 340 per år, vilket motsvarar 1 % av det totala antalet gjorda aborter. Här kan man se en påtaglig skillnad i förhållande till den situation som rådde vid 1970-talets början. Då gjordes mer än 1 000 senaborter eller drygt 5 % av det totala antalet. Vid denna tid gjordes över huvud taget en stor andel av aborterna senare än efter tolfte veckan. Under de år som den nya lagen har varit gällande har de allra flesta ansökningarna om senabort bifallits. Bara omkring 10 % har avslagits. Hälften av dessa har avslagits i brist på "synnerliga skäl", hälften därför att fostret bedömts såsom viabelt, dvs.

livsdugligt. Anledningen till att de flesta kvinnor som ansöker om senabort har fått sin ansökan beviljad är att dessa kvinnor vanligen har mycket starka skäl för detta.

Fördelningen på de tre huvudgrupperna av skäl för ansökan om senabort har varit ganska likartad åren 1977 och 1978: fosterskada eller missbildning 10 %, medicinska faktorer 10 % och övervägande sociala faktorer ca 75 %. För 1980, då en undersökning gjordes, ligger andelen beviljade senaborter på grund av fosterskada så högt som 23 %.

Abortfrågan och kvinnors rätt till fri abort har angripits från reaktionärt håll. Dels har vissa politiker från borgerligt håll attackerat och ifrågasatt den fria aborträtten, dels bedriver vissa organisationer i vårt land och internationellt en vulgär propagandaverksamhet gentemot de fria aborterna. Dessa verksamheter måste tillbakavisas. Många kvinnor och kvinnoorganisationer mobiliserar nu ett försvar för denna rätt, en rätt som det har tagit många år att förverkliga. Sedan hösten 1980 har speciellt senaborterna debatterats, och socialstyrelsen har angripits för att den har varit alltför liberal i sin bedömning av vad som kan sägas vara "synnerliga skäl".

I utskottets skrivning finns en mening, som jag tycker borde ha utgått just därför att den går dessa reaktionära angripares ärenden och speglar en värdering som är mycket farlig. Det gäller den mening på s. 12 i betänkandet som börjar med "Utskottet delar" och som slutar med "veckan tillämpas". Jag har reserverat mig för att denna mening skall utgå, och jag yrkar, herr talman, bifall till min reservation.

Anf. 50 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Utskottet har framhållit att vi i detta läge skall undvika en större debatt och ett ställningstagande. Jag förstår av föregående talare att de har tagit intryck av utskottets inställning.

Vid riksmötet 1979/80 begärde vi i ett enhälligt betänkande att abortlagen och dess tillämpning skulle utvärderas.

Det sades i utskottsbetänkandet att grunderna, dvs. kvinnans självbestämmanderätt och de gränser som satts vid 12:e resp. 18:e veckan, inte skulle rubbas. Men f.ö. skulle utvärderingen ta fasta på bl. a. de förebyggande åtgärderna och rådgivningen till kvinnan i den situation då hon söker abort. Vi frågade oss också vad de regionala skillnader som fanns kunde bero på, och vi menade att en kommande abortkommitté borde titta på detta.

I ett senare läge har JO tagit upp de sena aborterna. Regeringen har fått JO:s skrivelse och överlämnat den till abortkommittén för att kommittén skall se efter vad som kan ligga i de anmärkningar JO har gjort. I utskottet säger vi helt följdriktigt att man bör vänta på denna utvärdering, liksom på hela utvärderingen av abortlagen.

Den reservation som Göte Jonsson talade för anlägger ett mycket bredare perspektiv, vilket kanske framgick av hans anförande. Det är helt enkelt fråga om att återföra lagstiftningen till vad som gällde före 1975.

Det rådde delade meningar när abortlagen antogs 1975. Många befarade – och jag tillhörde dem – att antalet aborter skulle stiga starkt. Det har

emellertid inte skett, och då menar jag att man får ta hänsyn till det. Aborterna har i själva verket en vikande kurva, inte bara i Sverige utan också i de övriga nordiska länderna. Dessutom har man vunnit det som Inga Lantz var inne på och som naturligtvis är mycket väsentligt, nämligen att aborterna sker i ett tidigt stadium. De sena aborterna har blivit betydligt färre. Till saken hör också att tonårsaborterna minskat.

Vad utskottet sade för två år sedan var i själva verket detta: Vi skall försöka fortsätta på den här vägen. Vi skall stärka de insatser som kan göras för att minska antalet aborter och motarbeta den utveckling som tidigare varit på gång.

Abortkommittén har lagt fram ett par diskussionspromemorior som f. n. är föremål för remissarbete. Vi har också att vänta abortkommitténs slutresultat inom en nära framtid. Det vore olyckligt, herr talman, om man i dagens läge fattade andra beslut än att vänta på abortkommitténs slutliga betänkande och den beredning som därefter kan ske i regeringskansliet.

Jag yrkar alltså bifall till socialutskottets hemställan i betänkandet nr 5 och yrkar avslag på de två reservationer som finns.

Anf. 51 GÖTE JONSSON (m) replik:

Herr talman! Evert Svensson sade att min reservation innebar att vi skall återföra lagstiftningen till vad som rådde före 1975. Jag vill bara säga att det inte är innebörden i min reservation.

Reservationen är snarare framåtsyftande. Med tanke på den snabba utveckling som sker – jag nämnde två tre områden och jag kan också nämna en sådan sak som genmanipulationen – och utifrån den uppfattning jag har att vi måste ge fostret ett generellt ökat rättsskydd bör det tillsättas en förutsättningslös utredning som kan belysa de här frågorna. Mitt förslag i reservationen är således inte bakåtsträvande utan framåtsyftande utifrån den värdering jag har att vi måste ge fostret ett ökat rättsskydd.

Anf. 52 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Evert Svensson säger att vi skall vänta på abortkommittén. Det tycker jag är helt riktigt. Jag sitter f. ö. med i det arbetet och vet att det snart är klart.

Men den mening som jag har reserverat mig mot finns på s. 12 i utskottsbetänkandet:

”Utskottet delar uppfattningen att det är angeläget att få en redovisning av hur abortlagens regler beträffande aborter efter 18:e veckan tillämpas.”

Jag vill att den meningen skall utgå. Undertonen i den meningen är en värdering som på ett mycket olyckligt sätt går till mötes den kritik som bl. a. framförts av JO Tor Sverne. Jag tycker inte utskottet har anledning att dela Svernes kritik av socialstyrelsens handläggning, och jag vill på detta sätt protestera emot den skrivning som utskottet står för och som Evert Svensson som socialdemokrat också skriver under.

Det är riktigt att abortkommittén naturligtvis tittar på alla aborter, vare sig de är tidiga eller sena. Men den värdering som kommer till uttryck i denna

mening tycker jag inte utskottet skulle ha skrivit. Eftersom det är så få aborter som är sena, så litet som 1 % av det totala antalet, anser jag inte att det är speciellt angeläget att titta särskilt på senaborterna.

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

Abortlagstiftningen

Anf. 53 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Om det pågår en diskussion om senaborterna är det inte egendomligt att utskottet säger att det är viktigt att få verkligheten klarlagd. Om Inga Lantz redan från början vet vad det blir för svar, tycker jag hon kan känna sig lugn. I varje fall diskuteras saken i abortkommittén, och vi tycker det är riktigt att avvakta dess betänkande.

Det är värt att understryka att vårt uttalande naturligtvis icke innebär något ställningstagande i dagens läge.

Till Göte Jonsson vill jag säga att på s. 13, tredje stycket nedifrån står:

”Enligt utskottets mening finns – särskilt med hänsyn till att abortkommittén planerar att inom en snar framtid avge slutbetänkande – inte anledning att frånga riksdagens tidigare ställningstagande. Om abortkommitténs erfarenheter skulle ge anledning till det kan frågan om innehållet i direktiven till utredningen om barnens rätt eventuellt övervägas på nytt.”

Med det avstyrker vi den motion som Göte Jonsson yrkar bifall till.

Jag ser nog i reservationen ett längre gående krav än det som Göte Jonsson talar om. Men vi kan lämna den frågan.

Jag tror att vi ändå är överens om att på den här punkten förekommer också en diskussion i medicinska kretsar om var de egentliga gränserna går. Men vi har velat avvakta abortkommittén också på den punkten, och det tycker jag vi kan göra, eftersom dess resultat kommer relativt snart.

Anf. 54 INGA LANTZ (vpk) replik:

Herr talman! Evert Svensson sade att jag kan känna mig lugn eftersom jag sitter i abortkommittén. Nej, i den här frågan kan man inte känna sig lugn, Evert Svensson, inte efter de grova angrepp som gjorts på abortlagen från visst håll. Det kommer väl också angrepp på abortlagen senare i debatten om det går som det har gått vid tidigare diskussioner i den här frågan. Jag tror i stället att man bör vara på sin vakt. Kvinnorna bör vara vaksamma och uttrycka sin oro när det görs förtäckta eller oförtäckta angrepp mot abortlagen. Att låta utskottets mening stå oemotsagd är kanske att ge ett finger åt dem som gör dessa angrepp. Det har förvånat mig att socialdemokraterna inte är mera rädda på den här punkten än de är.

Anf. 55 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Det finns egentligen ingen anledning att förlänga den här diskussionen ytterligare. Jag vill bara fråga Inga Lantz, om hon verkligen menar att det inte är angeläget att få till stånd en redovisning av hur abortlagens regler om avbrytande av havandeskap efter 18:e veckan tillämpas, med tanke på den diskussion som förs på den punkten. Det måste väl ändå vara angeläget.

Talmannen meddelade att Inga Lantz anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 56 TORE NILSSON (m):

Frukatan är ett ord som tränger sig fram. Man talar om en värld i frukatan, om barnens rädsla och om människornas.

Frukatan för vad? För kriget, förintelsen och gifterna. Stjärnan Malört har fallit i strömmar och vattenkällor, såsom det siades i Apokalypsen. Det är också en frukatan för en ekonomisk katastrof. Visst förstår jag denna frukatan, men jag är rädd för något annat, som är värre.

När Hitler och hans ideologis ansikte i min tidiga ungdom blev tydliga för oss skrev Bertil Malmberg en dikt, där en strof löd:

Det enda som kan locka
min frusna röst till sång
är ej den egna döden
men värdenas undergång.

Vid ett symposium på Ersta anordnat av de reaktionära som fru Lantz nyss talade om, vilket hölls just inför 1980-talets början, fick jag tillfälle att skaffa en bok som jag har här i min hand. Titeln säger ungefär följande: Vad har hänt med den mänskliga rasen? Bakom boken står en kristen tänkare och en känd barnkirurg. Den har kommit ut i USA. Redan titelbladet säger att boken handlar om vår snabba och allvarliga förlust av mänskliga rättigheter. Det är den utvecklingen som inger mig frukatan.

Författarna tar upp förreuselerna aborter, barnamord och eutanasi, och de säger: Framför oss ligger ohyggligheter, som ännu är otänkbara, om den föreliggande trenden blir bestående. Man pekar på det förhållandet att vad som har varit tänkbart resp. otänkbart beträffande hanterandet av mänskligt liv drastiskt och snabbt har förändrats i Västerlandet. Man påminner också om den hippokratiska eden, som är mer än 2 000 år gammal, och om Genève-deklarationen, som antogs av den världsmedicinska generalförsamlingen år 1948. Man pekar på att den hippokratiska eden sedan länge allmänt har omfattats av läkarna. Den har ungefär följande lydelse: Jag vill hävda den yttersta respekten för mänskligt liv alltifrån konceptionen.

År 1964 kom här i landet 140 läkares hemställan till Konungen. Jag kan citera ett par avsnitt ur denna:

”Demokratiens hörnsten, dess grundbetingelse, är respekten för människovärdet. Idén om ett obetingat människovärde kan emellertid icke rationellt motiveras. Uppenbarligen har många människor — icke något positivt värde för samhället, många av dem icke heller för någon enskild medmänniska. Idén om det obetingade människovärdet som i sig inbegriper livets okränkbarhet, bottnar i *tro*: tron på Guds kärlek till och mening med varje människoliv, även det cländigaste. Utan denna tro råkar respekten för människovärdet och därmed demokratin i fara och kunna i längden icke försvaras.” Stycket avslutas med två meningar ur Robert Schumans bok För Europa, som i min, kanske inte helt lyckade översättning lyder: Demokratin måste vara kristen eller också inte alls finnas. En antikristen demokrati

kommer att vara en karikatyr som under sig döljer tyranniet eller anarkin.

Frukta – den griper mig som kristen när Sverige i dag presenteras. Vi talar om vår solidaritet med de svaga, de handikappade och de plågade. I tre fyra ärenden har vpk här i kammaren försökt att föra fram just de svagas sak. Men skrämmande är likgiltigheten ibland oss inför den abnorma utveckling som fört till en absurd situation, där mer än en fjärdedel av alla foster aborteras.

Många talar om fred, men de fredlösa finns mitt ibland oss. Vi talar om kris, men krisernas kris är att respekten för livets helgd och det obetingade människovärdet håller på att urholkas. Vi borde sätta alla våra krafter och resurser i livets tjänst. Vore inte det det normala? Har vi råd med denna verksamhet som avlivar friska och välskapta foster?

Jag förstod med en gång att fru Lantz när hon talade om de vulgära och de reaktionära syftade på mig. Jag kan acceptera den beteckningen. Jag tror ändå att jag står just för livet, för det okränkbara. Det är något orimligt och abnormt som har hänt ibland oss.

Hur förrädd är inte kvinnan! Varje kvinna vill livet. Kvinnan har varit den starkare, renare och sannare människan. Jag har, trots att jag inte är någon stor författare, skrivit ett antal böcker, och i flera av dem har jag tecknat kvinnoporträtt. I regel har jag hämtat motiven från historien. Jag har då tänkt: Var skulle vi ha stått, om inte kvinnan hade varit den starkare? I dag är kvinnan förrädd.

Jag vill återge vad den norske läkaren Björn Roksand har skrivit. Han är inte en kristen bekännare. Han har varit verksam i Arbeiderpartiet och tillhörde en rådgivningsbyrå i Oslo som han senare hoppade av. Jag har möjlighet att visa citat, om någon tvivlar på att han för sin del anser följande: Det finns ingen kvinna som inte förr eller senare får något men av en önskad abort. Och han anser att ingen innerst inne önskar abort.

Mårten Werner har under många år i riksdagen och under sin gärning som förkunnare och självvårdare gjort mycket för de svaga och ringaste. Han har nu lämnat riksdagen, men väckte i januari i år en motion som också jag undertecknade. Jag anser att motionen, som utgör en del av underlaget till detta betänkande, är riktig och beaktansvärd. Jag vill till sist citera två stycken ur denna motion, som följer på konstaterandet att den uppfattning som abortlagens huvudprincip bygger på numera är antikverad: "Ingen insiktsfull bedömare kan längre betrakta 'fostret som en del av kvinnans kropp'. Det är tveklöst en egen individ enligt all medicinsk sakkunskap." En egen individ, men utan fred.

Motionen fortsätter:

"Enligt riksdagens fjolårsbeslut vill man alltså slå vakt om de ofödda barn som *riskerar att skadas*, men inte om dem som *riskerar abort av andra skäl*. Detta är en underlig logik. I konsekvensens och den kristna humanitetens namn yrkar vi att utredningen om rättsskydd åt ofödda barn skall gälla alla och inte enbart en smärre grupp."

Jag vill med detta – vi kommer inte längre nu – yrka bifall till Göte Jonssons

reservation. Men jag vill också än en gång uttrycka min fruktan och min förtvivlan över att vi står i ett samhälle och i en s. k. demokrati, där det inte är självskrivet som läkareden en gång angav och som vi i den kristna kyrkan har trott vara heligt och rätt – livets okränkbarhet.

Anf. 57 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Att detta är en svår fråga är alla medvetna om. Att den rör livets helgd är vi också medvetna om. Men här, Tore Nilsson, är det ju också fråga om att vi som politiker och som riksdag skall handla så att det totala antalet aborter minskar och så att de kvinnor som gör abort får en förbättrad situation, när det gäller både förhållandet tidiga-sena aborter och hennes egen situation. I förlängningen av Tore Nilssons resonemang ligger en tvångslagstiftning, och en sådan skulle säkert komma att leda till större svårigheter och flera aborter och dessutom illegala aborter.

Privat, för oss själva, kan vi ha olika inställning. Jag tänker på kvinnan, när en oönskad graviditet inträffar och hon då har att ta ställning i sin situation och med den livsinställning hon har. Men vi som skall stifta lag och som skall föreslå åtgärder, vi måste handla så att slutresultatet blir bra. I de länder som egentligen följer den linje Tore Nilsson företräder – jag har djup respekt för hans allvar i denna fråga – görs ett större antal aborter och dessutom illegala aborter. Jag vill inte medverka till en sådan situation.

Anf. 58 TORE NILSSON (m) replik:

Herr talman! Den inställning som Evert Svensson här framför är alltså lagstiftarens resignation. Vi kan inte stifta lagar, därför att de inte kommer att efterlevas. Vi har alltså kommit i en situation där rättslösheten har nått den nivån att samhället säger: Du skall icke dräpa. Detta bud är bra och riktigt, och det håller vi på när det gäller krig och annat. Men det går inte att använda det budordet och den lagstiftning som bygger på det, och då kan vi alltså inte säga annat än att vi fortsätter som vi gör.

Jag förstår Evert Svensson, och på sätt och vis har han rätt. Men det han säger avslöjar för oss alla var vi har hamnat.

Jag återfann av en händelse i dag en bok – jag vill inte säga att den är felfri – som heter De 140 läkarnas hemställan, och där tas hela detta sammanhang upp. Det är någonting som har skett i vårt land som har raserat grundvalarna för demokratin, genom att radera kristendomens grundvalar. Jag ger Evert Svensson rätt i att vi är i ett läge där vi kan räkna med att det skulle kunna bli illegala aborter. Jag kommer att tala i en annan fråga i dag som gäller läromedel i skolorna, och jag menar att även här måste ansvariga politiker och den nytillträdde regeringen gå in och undersöka hur vi skall få Sverige på dess grund igen. Vi måste ge människorna, barnen och ungdomen, något som är en kraft och en styrka och som så småningom förändrar. Vi kanske inte kan nå det målet så fort, men en kursändring skulle betyda oerhört mycket.

Jag var mycket besviken på de borgerliga regeringarna. När jag på 1960-talet agerade i dessa frågor trodde jag att socialdemokraterna var ensamma om sin kallsinnighet, men jag har upplevt att det tydligen är

likadant över hela fältet. Runt om i Sverige finns det emellertid – det vet också Evert Svensson – tusenden, ja, miljoner människor som frågar efter en förändring. Evert Svensson vet liksom jag att det finns mängder av kristna som ser på oss riksdagsmän och funderar över om vi accepterar vad som sker.

Jag medger att vi just nu, när utredningens betänkande snart kommer att föreligga, inte kan gå längre än till att stödja reservationen, men det är ett önskemål och en förhoppning hos mig att trenden nu skall vända.

Anf. 59 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Min replik skall bli kort – jag tror inte att vi kommer längre.

Det är inte så, Tore Nilsson, att det finns en kallsinnighet inför frågan, utan det är så att vi funderar över vilken väg som leder till det bästa resultatet.

Anf. 60 GÖRAN ERICSSON (m):

Herr talman! Vid socialutskottets behandling av de motioner som tas upp i betänkandet nr 5 har majoriteten i den moderata gruppen haft en inställning som till stora delar sammanfaller med de synpunkter och överväganden som Göte Jonsson redovisat här i kammaren. Vi har dock valt att hantera ärendet utifrån en annan utgångspunkt, som jag här kortfattat skall redovisa.

De motioner som är väckta behandlar dels frågan om översyn av tillämpningen av abortlagens bestämmelser om abort efter utgången av 18:e havandeskapsveckan, dels frågan om vad som avses med ”synnerliga skäl” för aborter efter 18:e havandeskapsveckan och slutligen rättsskyddet för det ofödda barnet.

Som framgår av utskottsbetänkandet har liknande motioner tidigare aktualiserats här i kammaren vid ett flertal tillfällen. I samband med 1979/80 års riksmöte behandlades ett motionsyrkande om en utvärdering av abortlagen och en intensifierad information till abortsökande. Riksdagens beslut ledde då till tillkallandet av 1980 års abortkommitté.

Det är riktigt att kommittén i sitt arbete skall utgå från den huvudprincip som abortlagen bygger på, nämligen kvinnans rätt att själv inom vissa gränser avgöra om graviditeten skall fullföljas eller ej. Vi har från majoritetens sida i den moderata utskottsgruppen funnit det angeläget att avvakta kommitténs slutbetänkande, som kommer att avlämnas under 1983, då kammaren med ett betydligt fylligare material som grund får ta ställning till eventuella ändringar i abortlagen.

Herr talman! Vi har också funnit det angeläget att nu peka på det framgångsrika arbete som bedrivits ur informationssynpunkt. Kampanjen på Gotland om sex och samlevnad visade sig ha som effekt ett snabbt sjunkande antal aborter. Även på andra håll i landet har upplysnings- och samlevnadsundervisning givit goda resultat. När abortkommitténs slutbetänkande föreligger kommer också konkreta förslag om abortrådgivning och abortförebyggande åtgärder att presenteras.

Vi har därför, herr talman, liksom utskottsmajoriteten nu inte funnit skäl frångå riksdagens tidigare ställningstagande i frågan, eftersom abortkommitténs slutbetänkande snart kan väntas ligga på riksdagens bord för behandling.

Vi fäster också stor vikt vid kommitténs kommande förslag om rådgivning och abortförebyggande åtgärder, som tillsammans med samlevnadsundervisningen i skolan kan komma att få mycket gynnsamma effekter på den för dagen dystra abortstatistiken.

Herr talman! Mot bakgrund av det anförda yrkar jag bifall till socialutskottets hemställan.

Anf. 61 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Vi är inte kallsinniga inför abortfrågorna. Tvärtom är vår ödmjukhet mycket stor. Det kan aldrig vara någons önskan att en graviditet skall avslutas genom ett abortingrepp. Trots detta vedertagna faktum utförs ett stort antal aborter. Detta sker världen över, oavsett om lagar förbjuder det eller ej.

I Sverige har varje kvinna rätt att själv besluta om graviditeten skall avbrytas eller inte fram till 12:e graviditetsveckan. Efter denna tid skall en kuratorsutredning ingå, och efter 18:e graviditetsveckan beslutar socialstyrelsen.

Antalet sena aborter, dvs. efter 18:e graviditetsveckan, har under det senaste årtiondet sjunkit. Tidigare, exempelvis 1968, avbröts ett antal graviditeter ända upp i 24:e veckan. Det procentuellt största antalet aborter genomfördes i vecka 11 och följande. I dag avbryts 95 % av graviditeterna senast i 12:e veckan, och det sker med en metod som inte utgör en sådan påfrestning och risk för modern som ett ingrepp senare under graviditeten utgör.

1980 års abortkommitté har i två delbetänkanden dels beskrivit hur samlevnadsundervisningen bedrivs i skolorna, dels presenterat intervjuer med kvinnor i abortsituationen och med sjukvårdspersonal som är involverad i abortingreppet. I det första betänkandet, Lära leva tillsammans, påvisas brister i skolans samlevnadsundervisning. Betänkandet drar också slutsatsen att om vi kan förbättra denna undervisning, finns stora möjligheter att barn föds som är planerade och välkomna barn. I intervjusammanställningen Roster och bilder klagas att varje abortingrepp föregås av ett beslut som kvinnan fattar – dock inte utan kamp och kris. Man kan inte generalisera i ett fördömande av abort. Det finns trots allt ett inslag av medmänsklighet även här. Brister i våra preventivmedel, relationsproblem, arbetsmarknad och ålder är faktorer som, ensamma eller tillsammans, gör aborten till ett alternativ.

Abortkommittén beräknar att slutbetänkandet föreligger under början av 1983. De kommittédirektiv som föreligger är då verkställda. Det bakgrundsmaterial som finns i abortkommitténs betänkande kommer också att besvara motionskraven från Arne Lindberg och Ulla Ekelund i deras motion 1981/82:1302. Sex- och samlevnadsundervisningens brister bör avhjälpas.

Preventivmedelsrådgivningen, med allt vad den innefattar, bör även ges möjlighet att nå så många människor som möjligt. Ett efterföljansvärt exempel är det försök som gjorts i Västerbottens län med rådgivning på industrier – i det här fallet Volvo Umeverken – och på regionsjukhuset, som är en stor arbetsplats.

Mycket återstår att verkställa, och alla goda krafter behövs för att komma till rätta med abortsituationen och för att minska antalet aborter. Jag ser detta som ett arbete i livets tjänst.

Herr talman! Jag yrkar med det sagda bifall till utskottsbetänkandets förslag.

Anf. 62 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Jag brukar inte delta i offentliga meningsutbyten i abortfrågan, för var fjärde kvinna i fertil ålder som man möter har numera gjort abort, vilket säkert för många har varit ett moraliskt problem, och de är naturligtvis känsliga och sårbara när sådana ämnen förs på tal. Vad jag nu vill säga gäller därför inte direkt abortfrågan, men väl begränsningen i tilläggsdirektiven till utredningen om barnens rätt, med avseende på de ofödda barnens rätt.

I förrgår deltog jag i ett sammanträde med Svenska läkaresällskapets etiska delegation. Bland andra ärenden förelåg en skrivelse från professorn i klinisk genetik i Uppsala, Karl-Henrik Gustavson. Med den utveckling av fosterdiagnostik, provrörsbefruktning och implantering av humana foster som nu är på väg ute i världen och den laboratorieforskning med användning av unga mänskliga embryonala foster som det berättas om, får frågan om det ofödda barnets rätt en mycket vidare innebörd än vad man för bara några få år sedan kunde tänka sig. Jag tycker därför att det knappast är rimligt att göra en sådan begränsning i utredningsuppdraget som det tycks vara fråga om.

Detsamma gäller också i viss mån förbudet mot att diskutera tidsfristerna. Än så länge gäller kanske beträffande fosterdiagnostiken att den passar ganska bra med 18-veckorsgränsen. Men om laboratorieproven och deras resultat – och det har man all anledning att tro – i framtiden kommer tidigare, hur skall man då se på den saken? Skall man t. ex. få abortera ett foster bara för att det är av ett annat kön än vad föräldrarna tänkt sig?

Kort sagt, herr talman, jag tror att man bör se på frågan om det ofödda barnets rätt ur ett vidare perspektiv. För den skull kommer jag att lägga min röst för Göte Jonssons reservation.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (aborter efter 18:e graviditetsveckan)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölls med 289 röster mot 17 för bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservation I av Inga Lantz. I ledamot avstod från att rösta.

Mom. 2 (rättsskydd för ofödda)

Utskottets hemställan bifölls med 246 röster mot 59 för reservation 2 av Göte Jonsson. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

15 § Åtgärder mot tobaksbruket

Föredrogs socialutskottets betänkande 1982/83:8 om åtgärder mot tobaksbruket.

Anf. 63 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Anser vi att tobaksbruk är skadligt för människan? Anser vi att det är värdefullt att Sveriges folkhälsa blir bättre? Anser vi att det finns ett samband mellan tobaksbruk och folkhälsa? Svaret på alla dessa frågor är ja. En följdfråga blir då: Hur löser vi problemet?

En uppfattning är nog klar åtminstone för dem som engagerar sig i tobaksfrågan: Inte gör man som man gjorde i England, där Elisabet I:s efterträdare Jakob I var en av de första att intensivt bekämpa tobaksbruket genom att ge ut en skrift som hette Rökhataren. Inte löste man problemet genom att, som i Ryssland på 1600-talet, utdöma hårda straff till rökarna eller, som i den katolska världen under påven Urban IV, bannlysa de präster som snusade under gudstjänsten. Dessa åtgärder minskade inte bruket av tobak. Inte heller den helomvändning som den katolska kyrkan gjorde under 1800-talet gagnade saken. Då insåg man nämligen att man kunde få skatteintäkter genom människornas tobaksbruk, och 1851 utfärdades i Vatikanstaten en förordning som föreskrev att bruket av tobak och sprit på intet sätt fick motarbetas, och spridandet av tobaksfientliga skrifter belades med tukthusstraff.

Också i vårt land har tobaken sin historia. Den kom till oss via hemvändande soldater i 30-åriga kriget. På 1600-talet skrevs en avhandling i Uppsala "om tobakens utmärkta egenskaper".

Även i Sverige fick man snart upp ögonen för att tobaken kunde vara en god källa till statsinkomster. Av kontrollskäl bildades Tobaksmonopolet 1915. Som skatteinstrument har det haft en viktig funktion att fylla. Från 1920-talet till mitten på 1940-talet fick staten in mer än 10 % av sina inkomster via tobaken. Tobaksbruket fick därmed en fast förankring i statens ekonomi, och detta bidrog till att rökvanorna legitimerades.

Denna legitimitet har sedermera förstärkts. Jag kan i det sammanhanget inte underlåta att något beröra reklamens betydelse.

Gudar och gudinnor, sköna jordiska kvinnor pryder cigarrlådornas inre. En forskare i USA, Joseph Robert, har skrivit en bok om tobaken i Amerika, i vilken han beskriver reklamens roll som konsumentstimulerande faktor. Enligt honom – och det bekräftas av andra forskare – ligger en aggressiv

reklam, som marknadsför cigaretter som symboler för skönhet, friskhet, sport, nöjen, lyx och erotik, bakom den kraftiga ökning av konsumtionen som skett under de senaste 50 åren.

Det har gjorts försök att använda andra symboler. Det fanns t. ex. en cigarettsort i Sverige som hette "Haschet" med en Albert Engström-bild av en koling utanpå. Den cigaretten slog aldrig väl ut. Inte heller den avromantiserade cigaretten med namnet "Carlsson", som lanserades för några år sedan, gjorde någon succé.

Herr talman! Med denna historiska exposé ville jag inledningsvis belysa några av de många faktorer som har haft betydelse för rökvanornas utveckling i Sverige och också peka ut några exempel på de försök man gjort för att främja eller förhindra denna utveckling.

Jag skall härefter återgå till min inledande fråga om huruvida tobaken är skadlig för människan. Det kan förefalla vara en enfaldig fråga, som borde kunna besvaras enkelt och entydigt. Men tyvärr är det inte så. Vid en nyligen gjord undersökning bland slumpvis utvalda män i Göteborg kunde man konstatera att dessa visste förvånansvärt litet om sambandet mellan rökning och olika sjukdomar.

Den sjukdom som de flesta förknippar med tobaksbruk är lungcancer. Det beror sannolikt på den dramatik som omger den sjukdomen. Varje år dör ca 2 000 personer i lungcancer. 90 % av de manliga fallen är rökrelaterade. Antalet dödsfall fördubblas vart tionde år. En tidig rökstart har visat sig avsevärt öka risken för lungcancer. Man har funnit att lungcancerrisken är fem gånger större om man börjar röka vid 15 års ålder i stället för vid 25 års ålder.

Många både politiker och läkare har ställt sig frågan vilken roll andra luftföreningar spelar i detta sammanhang. Svaret är litet komplicerat, men man kan med två exempel visa att enbart luftföreningar inte har någon avgörande betydelse när det gäller utvecklingen av lungcancer.

Det ena exemplet är hämtat från de engelska kanalöarna, öar fjärran från storstäder och alltid utsatta för Atlantens vindar. Där finns den största cigarettkonsumtionen i världen. Dessa öar hör till de områden som har den högsta dödligheten i lungcancer i världen.

Det andra exemplet är sjundedagsadventisterna som tar helt avstånd ifrån tobak. Denna grupp människor har överallt i världen en låg dödlighet i cancer, även i exempelvis Los Angeles, där luftföreningarna är bland de högsta i världen.

Sammanfattningsvis kan man, stödd av vetenskapen, hävda att tobaksrökning är en av de starkaste nu kända cancerframkallande faktorerna, och eftersom tobaksrökning är så allmänt förekommande blir effekterna på folkhälsan betydande.

En inte liten uppmärksammas skadekonsekvens av tobak är hjärt- och kärlsjukdomar. I dessa sjukdomar dör ungefär 6 500 människor varje år. I Göteborg har man speciellt studerat hjärtinfarktens orsak och utveckling. Det har man gjort genom s. k. prospektiva populationsstudier, dvs. man har undersökt en bestämd grupp människor. Därmed har man vunnit en hel del

kunskap. 1963 startades i Göteborg "Studien 1913 års män". Denna studie visar att hjärtinfarkt är relaterad till framför allt tre riskfaktorer, nämligen hög blodfetthalt, förhöjt blodtryck och tobaksrökning.

1970 startades en annan studie i Göteborg, f. ö. den första i världen. Då valde man ut 10 000 män i åldern 47-54 år, som fick bilda en behandlingsgrupp. 20 000 andra i samma ålder fick tjäna som kontrollgrupp. Behandlingsgruppen har genom enkäter redovisat sina levnadsvanor, och forskarna har därefter försökt påverka kostvanor, rökvanor och blodtryck för att minska riskfaktorerna. Denna studie, som beräknas vara avslutad 1983, blir ett intressant inlägg i debatten om vilken betydelse vår livsstil har för vår folkhälsa.

Allt fler vetenskapliga rapporter ger alltså entydiga besked om att en minskning av tobakskonsumtionen skulle förbättra vår folkhälsa. Förutom rent mänskliga aspekter på sjukdom och lidande, som naturligtvis är det primära i detta sammanhang, är all ohälsa en belastning på vår sjukvård. Därför borde det ligga i politikernas intresse att aktivt få arbeta för en annan livsstil.

Vad har man då gjort? Under 1970-talet har ett par olika utredningar arbetat. 1973 överlämnade tobaksutredningen sin rapport till regeringen. Dess handlande var passivt. Det blev ingen proposition. En ny utredning, tobaksreklamsutredningen, tillsattes året därpå. Så småningom fick vi varningstexter på cigarettpaketet.

Man kan till viss del förstå den passivitet som präglade regeringens handlande i mitten av 1970-talet. Frågan var känslig, och opinionen fanns på rökarnas sida.

1977 tillsatte den nya borgerliga regeringen tobakskommittén, som avlämnade sin rapport i februari 1981. Förväntningarna var då mycket stora, inte minst bland de organisationer som arbetar för sundare livsvanor och friskare liv. Rapporten var nämligen utmärkt. Den pekade på insatser på en mängd olika områden i vårt samhälle, speciellt för att man skulle få en kommande rökfri generation. Man förutsatte att kommuner och landsting skulle svara för dessa insatser. Den här synen har ju väsentligt förstärkts i och med att vi nu vid årsskiftet får en ny hälso- och sjukvårdslag, där landstingen får en ny, aktiv och förebyggande roll, varvid arbetet skall präglas av en helhetssyn på människorna.

Men tobakskommittén föreslog också åtgärder som kräver riksdagens och regeringens agerande, och jag skall strax beröra dessa förslag. Hur mottogs då denna rapport av den dåvarande regeringen?

Ja, de som hade förväntningar blev besvikna. En proposition i frågan aviserades gång efter annan, men den uteblev.

Så i valrörelsens inledning tyckte man att det var dags. Läget och opinionen var ju litet annorlunda 1982 än 1973. Nu insåg allt fler människor att aktiva insatser mot tobaken inte skulle vara så dumt. Men samtidigt fick man inte trampa rökarna på tårna. De är ju en stor del av befolkningen. Så regeringen fattade ett beslut i juni i år, där man plockat ut tre av de många förslag tobakskommittén lagt fram. Förslaget om lag om förbud mot rökning

i offentliga lokaler var alltför kontroversiellt. I stället har man uppdragit åt socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen att i samråd med olika samhälls-
partier arbeta fram rekommendationer till rökfria miljöer.

Jag har i min motion hävdad att en lag vore att föredra. En lag skall följas –
den ger inte utrymme för godtyckligheter.

Socialutskottet har emellertid skärpt ordvalet och talar i utskottsbetän-
kandet om råd och anvisningar, som avses bli utfärdade av socialstyrelsen och
arbetarskyddsstyrelsen. Jag tycker att det är en bra uppskärpning jämfört
med den tidigare regeringens ordval, och därför låter jag mig *för dagen* nöja
med utskottets förslag i den delen.

Mitt andra krav var att regeringen skall framlägga ett samlat åtgärdspro-
gram för minskat tobaksbruk. Med de tre, tämligen bleka, förslag som den
tidigare regeringen lade fram i juni i år, har den nämligen ansett att den har
gjort sitt. Man har enligt uppgift lagt tobakskommitténs rapport "till
handlingarna".

Jag menar, att eftersom samhället och samhällets centrala ledning har det
yttersta ansvaret för den allmänna hälsopolitiken, kan man inte lägga en del
av detta arbete "till handlingarna". Med den betydelse som tobaken har för
hälsopolitiken i stort, anser jag att den bör få en egen identitet och utifrån
denna identitet bearbetas och angripas. Detta arbete är både allsidigt och
långsiktigt. Det är viktigt att målet för arbetet fastställs av regeringen i form
av en officiellt uttalad tobakspolitik. Vad är regeringens målsättning? Med
vilka medel skall vi nå dit? Hur lång tid skall det ta? Vilka skall engageras i
arbetet?

Därutöver har regeringen möjlighet att själv föreslå åtgärder gemensam-
ma för hela landet. Det kan gälla såväl prispolitik som tobaksreklam.

Socialutskottet har beträffande detta mitt förslag varit välvilligt. Ett enigt
utskott har medgett att den tidigare regeringens handlande inte var
tillräckligt, och därför har man gått med på att tobakskommitténs förslag
plockas fram ur hyllan och blir föremål för litet mer seriös behandling. Det
tackar jag varmt för.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till hemställan i socialutskottets
betänkande om åtgärder mot tobaksbruket.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av
kammarens förhandlingar.

Anf. 64 BLENDA LITTMARCK (m):

Herr talman! Jag hade begärt ordet för att stå i beredskap om Margareta
Winberg med sitt heta engagemang skulle yrka bifall till sin motion. Nu kan
jag inskränka mig till att också jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Jag tycker dock att hennes skildring av insatserna från den dåvarande
regeringen under våren och sommaren inte är riktigt rättvis.

Vidare: Om hon har konstaterat att den gamla broschyren Rökhataren var
ineffektiv, kanske hon borde ta sig en liten funderare beträffande sin egen
framställning när det gäller skräckmålningar.

Anf. 65 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Vad jag tog upp i mitt anförande nyss var bara den kritik – om jag får kalla det så – som ett enigt utskott gav uttryck för i och med att man gick med på den skrivning som nu finns i utskottsbetänkandet.

Utskottet skriver nämligen, att de åtgärder som den tidigare regeringen föreslog, delvis – alltså endast delvis – tillgodoser önskemålen om ett samlat åtgärdsprogram, i enlighet med tobakskommitténs förslag.

Jag är glad att man kan erkänna detta. Lika väl som jag erkände att den tidigare socialdemokratiska regeringen var passiv, tycker jag att borgerliga företrädare kan erkänna borgerliga regeringars misstag.

Anf. 66 BLEND A LITTMARCK (m) replik:

Herr talman! Det var inte något misstag. Jag tycker att man kommit bra långt på väg. Jag, som nyligen blivit fri från mitt rökande, har ändå rökarens situation så fräsch i minnet att jag kan känna själva hanteringen av rökare som en psykning och förföljelse.

Jag tycker att minskningen är markant, och jag tycker att den borgerliga regeringen med hänsyn till de förhållanden som rådde gjorde ett utmärkt arbete.

Anf. 67 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Jag bemödade mig, tyckte jag, att inte ställa upp på den skrift som James I gav ut med uppmaningen att hata rökarna. Det gör jag nämligen inte. Jag tror aldrig vi vinner rökarnas förståelse genom ett sådant synsätt.

Gcnom att berätta om de konsekvenser som rökningen har för människorna menade jag inte heller att skrämmas. Vad jag sade finns också klart vetenskapligt belagt. Jag tycker man skall ta det som information. Om en del känner sig skrämda av den beklagar jag det – det var inte min mening.

Anf. 68 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse på vad Margareta Winberg hade att anföra om den historiska utvecklingen och synen på tobakens bruk. Så långt har jag inga invändningar.

Jag har inte heller någon invändning mot Margareta Winbergs påstående att den förra socialdemokratiska regeringen var passiv i den här frågan. Mot den bakgrunden framstår de beslut som mittenregeringen i somras fattade som mycket aktiva insatser. De fattades mot bakgrund av bl. a. tobakskommitténs arbete.

Nu säger Margareta Winberg att det var en för het potatis att föreslå en lag om förbud mot rökning i offentliga lokaler. Det finns som bekant delade meningar om den saken – också i Margareta Winbergs parti; annars hade det ju gått bra för henne att yrka bifall till det färdiga lagförslaget i den av Gabriel Romanus väckta motionen.

Anledningen till att det inte blev något förbud var inte att det var en för het potatis utan att mittenregeringen uppdrog åt arbetarskyddsstyrelsen och

socialstyrelsen att i samråd utfärda rekommendationer om begränsning av tobaksrökning i lokaler av gemensamhetskaraktär. Det är en väg som vi ofta väljer när vi vill ha en föreskrift eller en förordning som är avpassad efter de förhållanden som råder i stället för en lag som kan vara svår att tillämpa.

Vad utskottet sålunda sagt är att dessa åtgärder ger utrymme för att följa upp de olika ingredienserna i kommitténs förslag och att den nya regeringen nu bör göra det. Det är ett uppdrag som jag gärna skriver under. Jag tycker att den nya socialdemokratiska regeringen nu skall följa upp de beslut som mittenregeringen fattade, så att de inte faller i glömska och så att det verkligen blir någonting av det.

Jag har självfallet ingenting emot att man ger regeringen detta till känna, om det är så att Margareta Winberg annars inte litar på att hennes egen regering tillräckligt noga beaktar de här kraven. Det är alltså mera för att sätta press på den socialdemokratiska regeringen än för att ge en snubba åt den gamla regeringen som utskottets hemställan tillkommit.

---

*Åtgärder mot
tobaksbruket***Anf. 69 MARGARETA WINBERG (s):**

Herr talman! Jag vet inte om Ingemar Eliasson tycker att de tre små beslut som fattades i juni i år av den gamla regeringen är så väsentliga. Det tycker inte jag, i alla fall inte om man jämför med de många och utmärkta förslag som tobakskommittén lade fram.

Sedan säger Ingemar Eliasson att jag inte litar på min egen regering. Det är inte bara det det handlar om. Det handlar också om, som jag sade i mitt första inlägg, att ge tobaken en egen status. Jag vet att många av de organisationer som i dag arbetar för ett minskat tobaksbruk ser det som väsentligt att regeringen tar detta på sitt ansvar och ger uttryck för en officiell tobakspolicy. Det gjorde inte den gamla regeringen den 30 juni i år.

Anf. 70 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Jag fäster mycket stort avseende vid de tre delar som ingick i den förra regeringens beslut. Viktigast är självfallet det uppdrag som gavs åt arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen. Det grundade sig på vad tobakskommittén och regeringen i sitt utförliga pressmeddelande samma dag sade om att tobaksbruket skall pressas tillbaka och att man skall försöka få till stånd en sådan ordning att rökning inte praktiseras i gemensamhetslokaler. Men om detta skall ske genom ett generellt förbud i lag eller genom att man går fram styckevis och delt, som t. ex. har skett genom Storstockholms Lokaltrafiks åtgärder i tunnelbanorna är något som arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen får pröva. Det tycker jag är en bättre väg att gå än att stifta en generell lag som man inte vet hur den i praktiken skulle fungera. Men om man den här vägen inte får till stånd de åtgärder som både utskottet och den förra regeringen önskade, återstår självfallet att vidta andra åtgärder.

Anf. 71 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! Jag har sagt att jag för dagen är nöjd. Men jag vill påminna Ingemar Eliasson om att vi förändrade ordvalet. Den gamla regeringen ville att arbetarskyddsstyrelsen och socialstyrelsen skulle utfärda rekommendationer. I socialutskottet ändrade vi det till råd och anvisningar. Vi har alltså gjort en skärpning. Det tycker jag är bra, och det är ju eniga om.

Anf. 72 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Det är riktigt att vi ändrade orden. Ärligt talat var det kanske inte så klokt – nu har vi skrivit det, och vi skall inte ta tillbaka det – därför att ”råd och anvisningar” har åtminstone arbetarskyddsstyrelsen rensat bort. Där förekommer nu ”föreskrifter och rekommendationer”. Men detta får myndigheterna hantera på sitt sätt. Vill de utfärda en föreskrift kan de göra det. Men råd och anvisningar kan de inte utfärda. Jag hoppas att de förstår andan i betänkandet och rättar sig mer efter den än efter bokstaven.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Vissa frågor om äldreomsorger m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1982/83:9 om vissa frågor om äldreomsorger m. m.

Anf. 73 KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Om man tolkar utskottets beskrivning av utvecklingen av äldrevården i betänkandet bokstavligt, borde det vara ganska välbeställt på alla områden som gäller omsorgen om och levandebetingelserna för de äldre i vårt land. Alla berörda myndigheter skulle mer eller mindre vara sysselsatta med åldersproblematiken. Sanningen är ju, som redovisas i betänkandet, att det finns en rad utredningsresultat och av dem föranledda skrifter och program, omfattande målsättning för äldreomsorgen på skilda områden. Men från den beskrivna målsättningen till verkligheten är det såvitt jag kan se ljusår.

År 1978 publicerades sex olika skrifter som skulle användas som underlag för huvudmännens planering av äldreomsorgen, i första hand till mitten av 1980-talet. Det gällde så viktiga områden som primärvårdens innehåll och utveckling, sjukvård i hemmet och social hemtjänst, boende, service och vård för äldre, långtidsvård i samverkan, omhändertagande av åldersdementia och dagsjukvård inom primärvården.

Vi är nu snart i mitten på 1980-talet, men tyvärr tvingas vi konstatera att de lokala huvudmännen inte har kommit särskilt långt när det gäller planeringen för den målsättning som de själva genom Landstingsförbundet och Kommunförbundet varit med och fastslagit. I exempelvis skriften Boende, service

och vård för äldre beskrivs tänkbara och önskvärda utvecklingslinjer för ordinärt boende, serviceboende, ålderdomshem och lokala sjukhem med därtill knutna verksamheter. Där slås fast att det grundläggande målet bör vara att successivt vidga möjligheterna till ordinärt boende och att minska behovet av flyttningar från den invanda fysiska och sociala miljön.

Vad har då gjorts för att förverkliga den målsättningen när det gäller förbättringar i det äldre bostadsbeståndet för att underlätta ett kvarboende? Jag kan inte se att särskilt mycket har hänt. Vidare har hemtjänstverksamheten fördyrats och skurits ner. Detta bekräftas av de höga arbetslöshets-siffror inom detta yrkesområde som redovisas av den fackliga organisationen – detta trots att det bevisats genom undersökningar att hemtjänst kan ges ända upp till 28 timmar i veckan innan den blir lika dyr som en plats på en institution.

När det gäller institutioner säger målsättningen att när behov av särskilda boende- och vårdformer har uppkommit, målet bör vara att utforma dem så att de så långt som möjligt tillvaratar kvaliteterna i det ordinära boendet. Men inte heller detta har varit inriktningen på våra nytillkomna institutioner med många vårdplatser och stora upptagningsområden, som inte befrämjar eller möjliggör att sociala kontakter i invand miljö kan bibehållas.

Differentierade sjukvårdavgifter har införts, vilket medverkar till en ökad institutionering i stället för eget boende. Erfarenheten av detta system har redan visat att det är ett system för subjektivt godtycke och maktfullkomlighet. Man ställs inte bara utanför sjukförsäkringssystemet, utan man straffas ytterligare med en progressiv vårdavgift. Den hemliknande miljö som de betalar för beskrevs i en bilaga till en av våra kvällstidningar i går som en stor sjukhussal med åtta eller tio sängar och med en sjukhuskorridor som vardagsrum. Systemet beskrevs i denna bilaga såsom en stor skam. Det vill jag gärna understryka.

Jag skall inte nu upprepa de ekonomiska konsekvenser som blir följden av avgiftssystemet. Vi har nyss haft en debatt i kammaren om detta, men här finns det anledning att återkomma.

Ett annat väsentligt mål är att renodla huvudmännens uppgifter och utveckla en praktiskt utformad samverkan mellan socialvård samt hälso- och sjukvård. Men inte heller detta har man lyckats med under de gångna åren. Fortfarande kommer människor i kläm mellan olika huvudmän, då den direkta sjukvården ligger på landstingen men andra delar, exempelvis hemsjukvården och hemtjänsten, ligger på kommunerna. Ekonomiska intressen och spariver drabbar många vårdbehövande.

Hela handläggningen av äldreomsorgen strider mot sunt förnuft – detta därför att även makthavare säkert är medvetna om att samhället kostnads-mässigt kommer lindrigast undan genom ökad aktivering av de äldre. De räknas och utnyttjas som den resurs de i själva verket utgör.

I vpk-motionen har skissats vissa åtgärder som måste vidtas. Utskottet ställer sina förväntningar på socialtjänstlagen och det ansvar som lagts på kommunerna samt på det uppdrag som har lämnats till äldreberedningen. Utskottet avstyrker därför motionen.

*Vissa frågor om
äldreomsorger
m. m.*

Också vi vill gärna ge socialtjänsten en rimlig möjlighet och har därför nöjt oss med reservationer som rör boendet i samband med vården, där vi menar att det inte finns utrymme för avvaktan. Här är situationen akut. Det finns en mängd arbetslösa inom byggsektorn, vilka borde utnyttjas för meningsfullt arbete genom att få använda sin arbetskraft till att lindra de stora behov som existerar inom äldre vården, dels för att sanera det gamla bostadsbeståndet, dels för att minska köerna till institutionsvården, en institutionsvård anpassad till det vårdbehov som finns.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till de reservationer av Inga Lantz som har fogats till betänkandet.

Anf. 74 MARIA LAGERGREN (s):

Herr talman! Till socialutskottets betänkande har, som vi hörde Karin Nordlander säga, fogats två vpk-reservationer. I övrigt har utskottet varit enigt.

Vi har i betänkandet redogjort för hur socialstyrelsen, Kommunförbundet, Landstingsförbundet och Spri redan 1976 beslutade att utföra ett gemensamt utvecklingsarbete, främst inriktat på primärvård, äldreomsorg samt samverkan mellan landstingen och kommunerna. Nu säger Karin Nordlander att ingenting har hänt, men det här är ett långsiktigt arbete som kanske får lov att ta sin tid. Jag tycker att det har hänt rätt mycket på området redan.

Uppdraget gavs 1976, och redan 1977 presenterade gruppen skriften Primärvård-äldreomsorger-samverkan. Den har legat till grund för ett utredningsarbete i syfte att ge de lokala huvudmännen ett konkret underlag för hur de skall planera för äldreomsorgen.

Dessutom har skrifter utarbetats, som Karin Nordlander också sade, där riktlinjer för boende, service och vård för äldre beskrivs. Där framhålls att det grundläggande målet skall vara att successivt vidga möjligheterna till ordinärt boende, att främja social kontakt och ömsesidigt stöd. Om särskilda vård- och boendeformer erfordras, skall de utformas så att de så långt möjligt tillvaratar kvaliteten i boendet. Ett väsentligt mål är också, sades det i dessa skrifter, att renodla huvudmännens uppgifter och utveckla en praktiskt utformad samverkan mellan socialvård och hälso- och sjukvård.

Så sent som hösten 1981 behandlade socialutskottet ett motionsyrkande med ungefär samma innebörd som det som nu är aktuellt. Där hade begärts en utredning om möjligheten att skapa ett enhetligt huvudmannaskap för åldringsvården och långtidssjukvården. Vid det tillfället begärde utskottet in yttrande från socialstyrelsen, från Kommunförbundet och från Landstingsförbundet. Samtliga dessa remissinstanser förkastade förslaget med motive-ring bl. a. att ett nytt huvudmannaskap bara skulle skapa nya gränsdrag-ningsproblem.

Enligt socialtjänstlagen skall kommunerna svara för den sociala omvård-naden av alla i kommunen, även åldringar, som är i behov av stöd i någon form, och sjukvården skall svara för den medicinska vården. Men alla

remissinstanser underströk vikten av att en samverkan etableras mellan kommunerna och landstingen.

På begäran av riksdagen tillsatte regeringen förra året en parlamentariskt sammansatt äldreberedning där huvuduppgiften skulle vara en övergripande prioritering och samordning av samhällets insatser för de äldre. Arbetet i beredningen skall inriktas just på de områden som rör boende, omsorg, service och vård.

Herr talman! Inga Lantz har i sin reservation, som Karin Nordlander har talat för, begärt ett samlat åtgärdsprogram för att tillgodose sjuka äldre människors vårdbehov ävensom att äldres boendeformer bör ses över. Karin Nordlander säger att vi inte kommit långt i den här målsättningen. Men det hjälper inte med att skapa målsättningar, man måste nå någonstans också.

Inga Lantz reservation mynnar ut i att vi skall ge regeringen till känna vad som står i motionen när det gäller äldres boendeformer och sådant. Jag tycker det är en överloppsgärning att ge regeringen till känna någonting som regeringen redan vet. Det är redan känt och ligger i direktiven för äldreberedningen.

Dessutom kommer enligt uppgifter som jag har inhämtat äldreberedningen att fortsätta att arbeta, nu med en socialdemokratisk majoritet. Det anser jag också vara en garanti för att det kommer att ske ett gott arbete i den här beredningen i fortsättningen.

I äldreberedningen ingår representanter från pensionärsorganisationerna.

Jag tycker också det förtjänar påpekas att i de flesta län pågår samordning av landstingens och primärkommunernas äldreomsorg, ävensom att i de flesta kommuner deltar pensionärsråden i arbete och planering. I servicehus och ålderdomshem finns numera i regel förtroenderåd som består av pensionärer, anställda och förtroendevalda. I dessa förtroenderåd har i regel pensionärerna majoritetsställning.

Detta tycker jag är mycket viktigt. Til syvende og sidst är det ändå de gamla själva som vet var problemen ligger, och de vet också vad som bör åtgärdas.

Herr talman! Med vad jag nu sagt yrkar jag avslag på vpk-reservationerna och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 75 KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Detta sista noterar jag som positivt eftersom vi i många sammanhang krävt att pensionärerna skall få vara med i själva planeringen. De vet naturligtvis bäst, precis som Maria Lagergren här sagt.

Hon säger att det inte räcker med skrifter och program, utan att det också är nödvändigt med konkret handling. Däri kan också jag instämma. Vi vill gärna ge både socialtjänsten och äldreberedningen en chans, men vi menar att boendefrågan är mera akut. Vi menar också att det behövs en förändrad syn på de äldre i vårt samhälle.

Eftersom vi får fler i de högre åldrarna, måste en rejäl satsning till när det

gäller långtidsvården, både kvalitativt när det gäller omhändertagandet och kvantitativt i antalet platser.

Samtidigt måste man se till att de som inte är i behov av varaktigt omhändertagande får ett boende som är anpassat till deras behov. Detta borde vara möjligt, då vi har en relativt god överblick över utvecklingen. Undersökningar visar att en stor andel patienter inom långtidsvården skulle kunna skrivas ut i dag till eget boende eller ålderdomshem om detta stod till buds. Alla parter, både samhället och den enskilde, skulle tjäna på att boendeförhållandena löstes på ett tillfredsställande sätt.

Önskemål som ställs från de äldre är bostäder i mindre enheter med viss inbyggd service i varje stadsdel där det finns ett stort antal äldre. Inte bostäder i jättestora s. k. bostadshotell, där man ofta känner sig isolerad trots mångfalden boende, genom att man inte har kvar sina sociala kontakter i ett invant område. Här måste vi tänka om och lyssna på de boende själva, på de äldre. De måste få behålla sitt människovärde även när de har ett vårdbehov av något slag.

Anf. 76 MARIA LAGERGREN (s):

Herr talman! Jag tycker att Karin Nordlander och jag egentligen är överens. Vi har samma målsättning. Det enda som jag vände mig mot i Inga Lantz reservation var att vi skall ge regeringen till känna något som redan är känt. Vi vet att äldre personers boendefrågor på sina håll kan vara akut besvärliga. Den socialdemokratiska regeringen har sagt att äldrefrågorna, liksom barnomsorgsfrågorna, skall prioriteras så långt som det över huvud taget är möjligt. Jag konstaterar att Karin Nordlander och jag är tämligen överens om tagen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (åtgärdsprogram för vård av sjuka äldre)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 17 för reservation 1 av Inga Lantz.

Mom. 6 (översyn av olika boendeformer)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 17 för reservation 2 av Inga Lantz.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

17 § Föredrags

Kulturutskottets betänkande

1982/83:12 Förvaltningen av vissa donationsmedel

Utskottets hemställan bifölls.

18 § Läroplanen för grundskolan m. m.

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1982/83:4 om läroplanen för grundskolan m. m.

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

Anf. 77 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Den läroplan för grundskolan som kammaren nu skall diskutera är i huvudsak en bra läroplan. Den innebär ett brott mot den tidigare nonchalansen av vad kunskaper och färdigheter betyder för våra barns och våra ungas möjligheter att utveckla begävnig och personlighet till nytta för sig själva och för hela vårt samhälle.

Läroplanen utgår ifrån att elevernas hela kapacitet skall mobiliseras för att skapa bästa möjliga förutsättningar för kvalitet. Kvalitetsambitionerna manifesteras bl. a. på följande sätt:

”Kunskaper, färdigheter, normer och värderingar skall genom skolans försorg inte endast föras vidare från en generation till nästa utan även aktivt bearbetas och vidareutvecklas.”

För att lära eleverna att ta ansvar för det egna och för det som är gemensamt säger läroplanen bl. a. följande:

”Eleverna skall bl. a. tillsammans med kamrater — — — ta ansvar för yngre kamrater som behöver hjälp och ta del i arbetet på en god skolmiljö.”

Herr talman! Jag medger gärna att det som de senaste veckorna utspelats i Strängnäs ligger litet vid sidan om de krav som förs fram i de motioner riksdagen nu behandlar. Ändå är Strängnäsfacket vägran att acceptera att eleverna tar ett ökat ansvar för skolans skötsel ett så uppenbart brott mot läroplanens idé att det inte kan förbigås i dag.

Birgitta Rydle har i dag frågat statsrådet Bengt Göransson vad han anser om saken: Direkta frågor till statsråden, som grundlagen föreskriver dem att besvara, förefaller numera f. ö. vara det enda sätt som står till buds för att få statsråden till Sveriges riksdag.

Alldeles oavsett vad statsrådet kan ha att säga vore det emellertid av intresse att här och nu höra vad socialdemokraterna i riksdagen tycker. Vad anser t. ex. Georg Andersson om att facket motarbetar läroplanens uttryckliga påbud och fördärvar förutsättningarna för att i ökad utsträckning engagera eleverna i vården av det som vi alla som skattebetalare bidrar till? Är det acceptabelt att läroplanen åsidosätts, när det är facket som gör det? Eller är Georg Andersson beredd att hävda skolans krav före korporationernas, det sunda förnuftet före intressepolitiken?

Vi moderater är, herr talman, övertygade om att det är nödvändigt att engagera eleverna för att fostran till ansvar skall bli någonting mera än tomma ord. Men vi är också övertygade om att det är skolans skyldighet att ställa fasta och entydiga krav. Att se till att eleverna faktiskt finns i skolan — och vid rätt tid — tillhör de mest elementära av dessa.

Frånvaron är ett påtagligt och allvarligt bekymmer i alltför många skolor. Problemen har i inte oväsentlig utsträckning sin grund i den attityd till krav på ordning och respekt för skolans arbete som präglade skoldebatt och läroplan

före Lgr 80. Den kravlösa skolan misslyckades t. o. m. med att få eleverna på plats.

En skola som stimulerar mera lyckas bättre med närvaron. Unga människor behöver emellertid också fasta regler att hålla sig till. Centralt utarbetade riktlinjer för frånvaroregistrering är ett sätt att ge den nödvändiga vägledningen. Utskottsmajoritetens avvisande av detta krav är bara ett ytterligare bevis på hur den gamla skolans tänkande och värderingar alltjämt dröjer sig kvar. Till sist är det eleverna som får sitta emellan.

Herr talman! Skolan skall alltså fostra, fostra till ansvar, ordningssinne och respekt för medmänniskorna. Fasta normer i skolan gör eleverna bättre rustade att fungera utanför skolan. Men normerna gör det också lättare att tillgodogöra sig utbildningen i skolan. Utan förståelse för grundläggande regler för samverkan människor emellan blir varje försök att upprätthålla kravet på kvalitet i undervisning ett illusionsnummer.

För oss moderater är betygen en del i försöken att ge skolan och eleverna en chans att klara uppgiften att rusta för vuxenlivet. Utan stimulans kan inte ett aldrig så nödvändigt skolarbete fungera.

Men betygen behövs också för rättvisans och rättssäkerhetens skull. Den enskilda eleven måste få visa på vilka områden han eller hon har särskilda förutsättningar och talanger.

Betyg är enligt vår mening inte bara ett ofrånkomligt ont, som skolan f. n. inte lyckats bli kvitt fullt ut, utan är ett värdefullt och nödvändigt inslag i en skola som respekterar varje elevs särart och som vill motverka godtycke vid den bedömning av kunskaper och fallenhet som så småningom ändå måste ske.

När socialdemokraterna, herr talman, säger sig vilja verka för en betygslös skola går man på tvärs mot de ideal som den nu gällande läroplanen för grundskolan bygger på. Att den betygsfria skolan, enligt utbildningsministerns löfte i den allmänpolitiska debatten för några veckor sedan, inte skall genomföras under den innevarande treårsperioden är i detta sammanhang en klen tröst.

Problemet, herr talman, ligger inte i tidsperspektivet, utan i själva kravet på att betygen skall bort. Strävan bort från betyg innebär, vare sig man vill det eller inte, samtidigt en strävan bort från rättvisa, rättssäkerhet och kravet på fasta kunskaper.

I praktiken leder betygsnegativismen till den typ av underligheter i fråga om antalet betygstillfällen som utskottsmajoriteten nu så hårdnackat håller fast vid. Eftersom betyg i grunden är en styggelse skall de, anses det, inte ges förrän vid senast tänkbara tillfälle. I åtta år får eleverna vänta på att bli rättvist bedömda och på att få den stimulans till hårt arbete som betyg kan ge dem. Inga andra sätt att förmedla information kan ersätta betygen.

Till utskottsmajoriteten finns det därför skäl att ställa följande fråga: Vad ligger det för anständigt i ett system som genom mer än två tredjedelar av grundskolan förvägrar eleverna ordentliga upplysningar om hur skolarbetet framskrider och som utlämnar de elever som plötsligt upptäcker att viktiga kunskaper fattas till att under några korta resterande högstadiemånader

försöka ta i fatt vad som tidigare brustit? Ett betygssystem som får sådana konsekvenser står enligt vår mening inte i överensstämmelse med kravet på en god omsorg om våra unga.

Moderaterna kräver att regeringen nu tar initiativ till en utredning som bör redovisa sina förslag senast vid årsskiftet 1983-1984. I detta sammanhang bör man särskilt beakta:

Betygen skall vara kursrelaterade.

Betygen skall ges i såväl grundskolan som gymnasieskolan och på grundskolans samtliga stadier.

Betygen skall innehålla så många betygssteg att en rättvisande betygsättning möjliggörs.

Herr talman! Det senaste året har åtskilliga debatter förts om blockbetygens förhållande till grundskolans läroplan. Vi moderater föreslår nu att riksdagen skall skingra dimmorna och uttala att varken "riksdagsbeslutet om läroplanen för grundskolan (Lgr 80) eller läroplanen själv ger något stöd för uppfattningen att blockbetyg skall introduceras".

Det är, herr talman, avslöjande och illavarslande för alla de elever som under året fört en sådan välmotiverad kamp mot blockbetygen, att moderaterna blivit ensamma om detta uttalande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de moderata reservationer som är fogade till utbildningsutskottets betänkande.

Anf. 78 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Bildningsfrågor har alltid stått högt på dagordningen inom den svenska arbetarrörelsen. Det är därför med besvikelse som jag tagit del av utbildningsutskottets betänkande nr 4 om grundskolans läroplan.

Länge var ju skolsystemet uppbyggt på sättet att just arbetarklassens barn förhindrades och förvägrades rätten till en bra utbildning. Därför organiserade den samlade arbetarrörelsen en egen utbildningsverksamhet genom folkrörelserna, ABF och på annat sätt. Sedan har mycket skett inom skolans område, men fortfarande är situationen sådan – trots alla reformer – att skolan kännetecknas av en långtgående särbehandling av eleverna till nackdel just för barn ur arbetarklassen. Detta är i och för sig inget nytt, men de borgerliga regeringarnas systematiska nedskärningar på skolans område, som inneburit sänkt undervisningsstandard, ökad segregation och försämrade sociala förhållanden, har ytterligare förstärkt det här läget. Och i dag står vi inför en situation där ett växande antal elever uppfattar skolan som ett tvång, där rätten till utbildning och fostran omvandlas till tvånget att gå i en skola som av många uppfattas som meningslös, tråkig och avskild från samhällslivet i övrigt – främst då naturligtvis arbetslivet. Den kris som vi har inom skolan i dag är inte annat än en avspiegling av den kris vi har inom den kapitalistiska ekonomin i dess helhet, och skolan kan naturligtvis inte särskiljas från den materiella grundstrukturen. Men det finns enligt vpk:s mening åtgärder som kan vidtas för att förbättra förhållandena. Vi har i vår motion pekat på några av dem, som jag kort tänkte ta upp.

Den första punkten gäller en ny läroplan. Vi framhåller att ur arbetar-

klassens perspektiv innebär den höga teknologi som i dag ingår i produktionsprocessen objektivt sett ett *ökat* behov av utbildning. Om man på sikt skall kunna omvandla en produktion styrd av vinstintressen till en produktion styrd av människornas behov, kan kunskaper och färdigheter inte undvaras. Vi menar att arbetarrörelsen därför måste ställa krav på skolan att ge eleverna de kunskaperna. Arbetarrörelsen borde också avslöja och angripa skolans förmedling av en ideologi som illa rimmar med dagens krav på solidaritet. Vi känner ju alla väl till den propaganda som SAF driver också på skolans område. För att åstadkomma detta och för att åstadkomma en demokratisering av skolan krävs en ny läroplan, som utgår från en progressiv inriktning.

Den andra punkten som vi tar upp i vår motion, och som i viss mån hänger samman med det tidigare kravet, gäller att läromedlen skall överföras i samhällelig ägo. Vi tycker det är principiellt betänkligt att privata monopolföretag alltmer tillåts dominera läromedelsmarknaden och ständigt får höja priserna. Basläromedel och väsentliga hjälpmedel skall dessutom självfallet kostnadsfritt ställas till elevernas förfogande.

Det leder mig över till den tredje punkten, nämligen frågan om skolans materiella resurser och skolmåltidsavgifterna. De tidigare borgerliga regeringarnas besparingsnit har, som jag sade tidigare, hårt drabbat skolan. Inte bara undervisningen som sådan utan också de skolsociala förmånerna har försvagats. Skolmåltiderna har försämrats, skolkuratorstjänster har dragits in, osv. Detta är upprörande, inte minst därför att det hela tiden är en viss grupp som drabbas, nämligen arbetarungdomen. Det är inte direktörsbarnen på Lidingö som får se sin standard försämrad, utan det är låginkomsttagarnas barn, invandrarbarnen ute i fattiga kommuner som Botkyrka. Vi kan konstatera att standardskillnaderna mellan kommunerna har ökat kraftigt under de senaste åren.

Vi kan inte acceptera denna långtgående särbehandling av eleverna. Problemet måste attackeras, och det snabbt och aktivt. Utgångspunkten skall då inte vara en ytterligare differentiering av statens bidrag i form av basresurser och olika former av förstärkningsresurser. Nej, enda sättet att angripa problemet är att staten tar över hela det ekonomiska ansvaret för skolans verksamhet för att garantera att standardskillnaderna försvinner.

Så till det här med skolmåltider. Inte minst de senaste årens reallöneför-sämringar, som hårt har drabbat familjernas ekonomi, har inneburit att många barn redan i dag går trötta och hungriga till skolan och lämnar den i samma tillstånd. Det finns undersökningar som visar att kommunerna sparat mycket kraftigt just på skolmåltidsverksamheten och att det trots de mycket kraftiga prisstegringarna under senare år i dag läggs ner mindre på maten än för några år sedan. Detta är en oroande utveckling, och vi vill därför ha en rättelse till stånd. Vi vill också ha ett lagförslag som innebär att någon avgiftsbeläggning absolut inte kan komma i fråga.

Vidare tar vi i vår motion upp religionskunskapen och dess roll. Vi framhåller att religionens roll i samhällsutvecklingen och den historiska roll som kyrkan har uppfyllt i samhället bör göras till föremål för en på

vetenskaplig grund byggd framställning och diskussion i ämnen som historia och samhällskunskap. Vi vill kort sagt att grundskolan skall sekulariseras och att religionsämnet avskaffas som självständigt ämne.

Till sist, herr talman, några ord om en fråga som Per Unckel också var inne på men där vi har klart motstridiga uppfattningar, nämligen frågan om betygen. Vi har diskuterat denna fråga här i kammaren vid så många tillfällen att vpk:s inställning torde vara väl känd. Vi anser att betygen främjar ett konkurrenstänkande som illa rimmar med arbetarrörelsens traditioner. Betygen sorterar ut ungdomen tidigt. Att som utbildningsutskottet gör hänvisa till att betygen är nödvändiga för urvalet till fortsatt utbildning tycker vi inte är hållbart. Urvalssystemet är enligt vår mening inte något annat än ett bevis på samhällets oförmåga att tillhandahålla den utbildning som ungdomarna och deras föräldrar har rätt att kräva.

Med det anförda yrkar jag bifall till de fem vpk-reservationerna.

Anf. 79 GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 4 behandlas 14 motioner. De berör en del skilda frågor angående grundskolan. Utskottet föreslår att samtliga motioner skall avslås. Mot detta ställningstagande finns det 5 reservationer från vpk och 3 reservationer från moderata samlingspartiet. Jag anser inte att dessa motioner ger anledning till en allmän skolpolitisk debatt, och jag tänker därför inte gå in på en sådan.

Jag skall kort kommentera de frågor vilka det i utskottet föreligger oenighet om. På en punkt avser jag att vara litet mera utförlig – det gäller frågan om betyg i grundskolan.

Vpk påtalar den ekonomiska ojämlikhet som råder mellan kommunerna i vårt land. Detta förhållande gäller inte bara på skolområdet. För att motverka ojämlikheten har staten som bekant infört ett skatteutjämnings-system. Den särskilda medelsfördelningen till skolväsendet är också uppbyggd så att länskolnämnderna har möjlighet att ge särskilt stöd till de kommuner som har de största behoven.

Utbildningsutskottet anser inte att det finns anledning att nu vidta några drastiska ändringar i detta system. Vi tycker inte heller att staten skall detaljreglera skolverksamheten ytterligare genom lagstiftning om t. ex. skolmåltider, vilket föreslås i en vpk-motion. Det är naturligtvis viktigt att avgifter inte införs för skolmåltider i den obligatoriska skolan. Men det bör kunna undvikas utan att staten genom lagstiftning ingriper på detta område.

När det gäller produktion av läromedel redovisar utskottet att läromedelsbegreppet genom beslut om den nya läroplanen har vidgats markant. Man kan därför i dag inte klart avgränsa vad som är läromedel. Det bestäms ytterst av lärare och elever gemensamt. Det är därför inte möjligt att överföra all produktion av läromedel i samhällets ägo, som föreslås i motion 1375.

Vi har naturligtvis inte den negativa syn på samhällsinsatser för läromedelsproduktion som redovisas i moderaternas reservation nr 2. Tvärtom är det viktigt att stärka samhällsinsatserna både för att garantera försörjning av

Torsdagen den
2 december 1982

---

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

läromedel av god kvalitet och för att granska och ge en förbättrad information om läromedel. Jag tror mig veta att regeringen inom kort kommer att föreslå vissa viktiga åtgärder beträffande detta.

Moderaterna vill införa centrala bestämmelser om frånvaroregistreringen i skolan. Utskottet avvisar detta förslag med hänvisning till att detta är en elevvårdsfråga som skall tas upp och bearbetas inom arbetslaget och av klassföreståndaren. Skolöverstyrelsen har nyligen gjort en kartläggning över hur otillåten frånvaro fastställs och registreras. Den rapporten bör kunna vara till vägledning när man lokalt bearbetar denna fråga. F. ö. kan noteras att i Lgr 80 finns det mycket klara riktlinjer beträffande elevens närvaroplikt i skolan och hur kontakten mellan skola och hem bör gå till vid elevs frånvaro.

I reservation nr 5 kräver vpk att en ny läroplan för grundskolan skall utarbetas. Detta framförde också Eva Hjelmström i sitt inlägg. Detta är naturligtvis ett orimligt krav. Den läroplan som beslöts våren 1979 trädde i sin helhet i kraft i höst. Det är en bra läroplan. Om den tillämpas fullt ut vågar jag påstå att undervisningen kommer att tillgodose folkflertalets intresse, som det heter i vpk:s motion.

En rad motioner berör religionsämnets ställning. Utbildningsutskottet redovisar rätt utförligt de beslut som fattats angående religionskunskapsämnet i samband med att den nya läroplanen antogs. Det framgår av denna redogörelse att religionskunskap bör finnas kvar som särskilt ämne och få motsvarande andel av det samhällsorienterade blocket som i den tidigare gällande läroplanen. I målen för undervisningen anges att "eleverna skall få vidgade kunskaper om den kristna religionen med Bibeln i centrum".

Utskottet finner också anledning att påpeka att religionskunskap är ett prioriterat ämne när det gäller personalutbildning på skolområdet. Personligen anser jag att insatserna för lärarutbildning och fortbildning är utomordentligt viktiga för att läroplanens intentioner vad beträffar religionsundervisningen skall kunna förverkligas i undervisningen.

Vpk:s krav om att avskaffa religionsundervisningen måste självfallet tillbakavisas.

En av de genom åren mest debatterade skolpolitiska frågorna rör betygsättningen. Mycket tyder på att vi är på väg in i en än mer markerad debatt om betygen. Det märktes tydligt i valrörelsen. Det framgår också av utbildningsutskottets betänkande nr 4, som vi nu behandlar.

Låt mig säga att det i och för sig är beklagligt om skoldebatten blir fixerad vid betygsfrågan som den viktigaste. Jag tycker att det finns många andra skolpolitiska frågor som i dag är viktigare, t. ex. diskussionen om hur vi skall komma till rätta med utslagningen i grundskolan. Och jag tror att betygen i grundskolan har mycket litet att ge oss i form av positiva åtgärder för att bemästra utslagningen.

Moderata samlingspartiet kräver med allt större energi en återgång till en gammaldags betygsättning i skolan.

Jag vill, innan jag kommenterar Per Unckels inlägg och den moderata reservationen, uttrycka min tillfredsställelse över att enigheten mellan

centerpartiet, folkpartiet och socialdemokraterna i fråga om betygen i grundskolan ligger fast. Det bekräftas av utskottsbetänkandet i dag, och det är en viktig bekräftelse. Moderaterna står i denna fråga isolerade på högerkanten.

Jag kan inte förstå de onyanserade argument som moderaterna anför i betygsdebatten. För moderaterna tycks det inte finnas några problem förknippade med betygsättningen i skolan. Därför blir deras budskap enkelt: Ju fler betygstillfällen, desto bättre. Ju fler betygssteg, desto större rättvisa.

Detta är enligt min mening ett oerhört ytligt betraktelsesätt.

Alla har vi personliga erfarenheter av betygsättning – ibland kanske goda och uppmuntrande. Själv har jag den erfarenheten i fyra roller: som elev, som lärare, som förälder och nu som skolpolitiker. I alla dessa roller har jag upplevt att betygen har brister och nackdelar som man rimligen inte kan blunda för.

Per Unckel gör kvaliteten på undervisningen beroende av betygsättningen. Frånvaro av betyg skulle, om jag förstår honom rätt, sänka undervisningens kvalitet.

Jag tycker att det är ett otillåtligt förenklat resonemang. Visserligen kan man hävda att de hot eller förväntningar som betygsättningen innebär stimulerar elever till att slå i sig en viss kunskapsmängd inför prov och förhörstillfällen, men jag hävdar att betygsättningen också medför att undervisningen går miste om viktiga kvaliteter. Det vore intressant om moderaterna ville diskutera också den aspekten litet grand.

Läroplanen betonar mycket starkt betydelsen av samarbete. De riktlinjer och mål för undervisningen som läroplanen anger tar sikte på att skolan skall vara ett centrum för samarbete. Det gäller samarbete mellan elever, med särskild inriktning på att stödja de svaga. Det gäller samarbete mellan lärare och elever. Även den som har en starkt positiv syn på betygen måste väl erkänna att betygsättningen inverkar menligt på samarbetet. Förekomsten av betyg minskar benägenheten hos elever att hjälpa varandra. Detta gäller oavsett vilket betygssystem man använder. Betygsutredningen slog fast – och där tycker jag att det finns anledning att instämma med den – att det i praktiken inte är så stor skillnad i detta hänseende mellan relativ, målrelaterad och kursrelaterad metod. Betygsättningen kommer ytterst att grundas på att eleverna jämförs med varandra. Denna jämförelse leder till ett konkurrensförhållande. Konkurrens och samarbete är det som bekant inte så lätt att förena.

Jag tycker att även betygssystemets anhängare borde kunna erkänna att här finns ett problem.

Även samarbetet mellan lärare och elever kan försväras i vissa fall genom betygssystemet. Jag vet att elever ibland inte vågar föra fram kritiska eller avvikande synpunkter av rädsla för att det skall inverka på betygen. Det är därför ibland svårt att få någon elev att föra klassens talan inför läraren. Detta säger jag inte som någon generell kritik mot lärare, men det vore fel att

---

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

förtiga att detta problem i relationen mellan lärare och elev finns i vissa fall.

En annan svaghet med betygen är att de ger en ensidig information. Eleverna inriktar sig naturligen på att läsa in de ämnesavsnitt som betygsätts. Viktiga egenskaper, t. ex. förmågan att tänka självständigt, viljan till samarbete eller gott omdöme, ger inga poäng i betygsboken. Men dessa egenskaper, vet vi, är av minst lika stor betydelse i arbetslivet som de kunskaper som skolan betygsätter. Undersökningar visar att betyg faktiskt är till ringa nytta för arbetsgivare, när de skall anställa någon som kommer direkt från grundskolan.

Utgör då betygen någon stimulans för eleverna?

På den frågan kan man inte ge ett entydigt svar. Betygen utgör för somliga endast en smärtsam påminnelse om att de är sämst i klassen – termin efter termin, år efter år samma påminnelse: sämst i klassen! Detta är dess värre någonting som få av dem som är i denna situation kan ändra på. De vet att hur de än anstränger sig kommer de, med de mått som betygen mäter, att förbli sämst. Även om de skulle vara de flitigaste, kan de inte få de bästa betygen. Skolan betygsätter inte flit numera. Ändå är flit, liksom ansvarskänsla och plikttrohet, väldigt viktiga kvaliteter hos en människa.

Det är faktiskt tveksamt om elever med bristande förutsättningar kan uppleva betyg som en stimulans. Snarare lägger betygen för dessa ytterligare stenar på bördan.

Men eleverna har rätt att få sitt kunnande bedömt, framhåller reservanterna. Ja, det är nödvändigt att eleverna fortlöpande får information om hur de klarat olika arbetsuppgifter i skolan. Man har därför i skolan utvecklat former för sådan information helt oberoende av betygsättningen.

I Lgr 80 heter det om detta bl. a.:

”Skolan är skyldig att ta kontakt med föräldrarna till samtliga barn två gånger varje läsår. Klassföreståndaren har ansvar för dessa kontakter. De personliga samtalen och direktkontakten med föräldrarna är värdefulla. Kontakterna bör därför ske i form av enskilda samtal. Eleverna bör om möjligt få delta i dessa. Föräldrarna måste kunna följa sina barns studier och veta hur barnen utvecklas. Lärarna skall vid dessa samtal söka ge en nyanserad bild av eleverna och inte begränsa samtalen enbart till elevernas studieresultat.”

Det är mot denna bakgrund obegripligt att moderaterna i sin reservation skriver: ”Genom att betyg sätts först de två sista åren i den obligatoriska skolan riskerar den information som betygen förmedlar att komma som en chock för eleverna.” Det är väl ändå att underkänna värdet av de kontakter mellan lärare, elever och föräldrar som läroplanen föreskriver – och som faktiskt sker. Menar moderaterna att dessa föreskrifter inte följs, eller är moderaterna så fixerade vid betygssiffror som enda trovärdiga mätare av information mellan lärare–elev och lärare–föräldrar?

Per Unckel sade faktiskt ungefär så här: Skolan förvägrar eleverna under åtta år information om hur inlärning sker. Detta är en allvarlig anklagelse mot hela lärarkåren. Det är en anklagelse mot lärarkåren för att icke följa

läroplanens föreskrifter om elev- och föräldrakontakt. Jag hoppas, Per Unckel, att detta var ett förfluget påstående, som ni är beredd att ta tillbaka. Eleverna får i dagens skola information om sina studieresultat, och de skall ha fortlöpande information, betygen förutan, under de sju första åren.

Moderaterna kräver att betyg skall ges på alla stadier i grundskolan. Majoriteten i utskottet står fast vid beslutet från 1979 om att betyg i grundskolan skall ges endast vid slutet av samtliga terminer i årskurserna 8 och 9. I det beslutet framhålls det att det f. n. inte finns något alternativ till betyg för att klara av det urval till fortsatt utbildning som måste ske vid ett begränsat antal platser. Därmed finns det inte nu grund för att ta bort betygen i grundskolan, hette det.

Personligen anser jag att betyg har vissa nackdelar både för undervisningen och för eleven. Betyg bör därför användas bara när man inte kan undvara dem. Med detta har jag också besvarat reservation nr 7 av vpk.

Slutligen! Moderaterna kräver att betygen skall innehålla så många betygssteg att en rättvisande betygsättning möjliggörs. Det vore ganska intressant, inte minst för en tidigare verksam lärare, att få höra hur många grader i betygsskalan som moderaterna här tänker sig.

Själv är jag ju tillräckligt gammal för att minnas den sjugradiga skalan från C till A. Det senare användes ytterst sällan. Men som bekant nöjde man sig inte på den tiden med bokstavs-betyg. Som lärare satt vi och plitade in också plus, minus och frågetecken. Och så hamnade vi ibland i en diskussion om huruvida B? var mer eller mindre än B-. Men jag skall erkänna att, när jag ser tillbaka på denna insats som lärare, vågar jag inte hävda att de avgivna betygen var fullt rättvisa, trots dessa tillägg med plus, minus och frågetecken. Jag har därför full förståelse för den kollega som efter pensioneringen ringde till mig och sade: Vet du, det bästa av allt är att jag aldrig mer behöver sätta betyg på någon medmänniska.

Herr talman! Med det anförda vill jag på samtliga punkter yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 80 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill fatta mig kort.

Först beträffande en ny läroplan. Georg Andersson sade helt riktigt att vi vill ha en läroplan i, som vi uttryckte det, folkflertalets intresse. Med folkflertalet menar vi då de arbetande i vårt land. Vi säger att arbetarklassens barn måste få tillgång till sin historia och kultur och sin klass politiska och fackliga kamp, sedda ur sin klass perspektiv – och inte återgivna i borgerskapets deformerande speglar. Vi lever, trots allt, fortfarande i ett klassamhälle, och vi anser inte att läroplanen uppfyller de krav som vi har ställt i dag. Där har vi alltså olika uppfattningar.

Sedan till standardskillnaderna. Georg Andersson medger att det föreligger stora standardskillnader, men han var inte inne på det viktigaste i vårt påpekande, nämligen att det hela tiden är till nackdel för just låginkomsttagarnas, invandrarnas och arbetarklassens barn som standardskillnaderna föreligger. Det är alltså inte direktörsbarnen på Lidingö som drabbas.

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

Jag tycker att verkligheten har motbevisat Georg Anderssons påstående om att skatteutjämningsystemet skulle innebära att standardskillnaderna försvinner. Inte minst mot bakgrund av att man undandragit kommunerna ytterligare 3,5 miljarder och fryst dem i riksbanken, genom devalveringen och genom prisstegringarna kommer standardskillnaderna att öka ännu mer. Kommunernas ekonomi har drastiskt försämrats, och det är inte minst på skolområdet som man drar in. Vi har sett en rad konkreta exempel på detta. Jag tog upp skolmåltiderna. På den punkten säger Georg Andersson närmast litet föraktfullt att man inte skall detaljreglera. Han sade också att man bör kunna undvika att avgiftsbelägga skolmåltiderna. Men vi tycker att detta är så pass viktigt för eleverna att vi vill ha en garanti för att det inte kommer någon avgiftsbeläggning. Därför vill vi ha ett lagförslag.

Sedan till frågan om läromedlen. Vi tycker fortfarande att det är orimligt att en mycket stor del av läromedelsproduktionen ligger i privata händer, i detta fall hos ett företag. Vad sedan gäller betygen kan jag helt och hållet instämma i mycket av det som Georg Andersson sade. Men jag tycker att den kritik han riktade mot betygen borde tas till intäkt för att tillgodose vårt krav, nämligen att betygen skall avskaffas.

Anf. 81 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Jag ställde i mitt anförande två frågor till Georg Andersson. Den första handlade om Strängnäs, och den ville Georg Andersson av förklarliga skäl inte diskutera. Men det är nog säkrast att frågan ändå upprepas: Tycker Georg Andersson att det är rätt och rimligt i förhållande till läroplanens krav att eleverna inte ges möjlighet att ta del i det vårdarbete vad gäller skolan som läroplanen faktiskt anger att de skall utföra? Är det riktigt av facket att tilltvinga sig rätten att få göra det som eleverna enligt läroplanen bl. a. skall ägna sig åt vid sidan av undervisningen?

Jag tror att Georg Andersson, som hänvisat till personliga erfarenheter från skolan, liksom jag säkerligen någon gång själv har fått svara för skötseln och ordningen i klassen. Jag tror att Georg Andersson också, liksom jag, har gjort erfarenheten att man inte mådde illa av att efter sista lektionen också få städa efter sig själv och sina kamrater.

Frågan är: Gäller den principen i dag alltså, Georg Andersson, eller skall facket numera ges rätt att också inkräkta på vad läroplanen anger?

Den andra huvudfrågan som jag ställde gällde betygen. Georg Andersson tycker att det är beklagligt att så mycken tid ägnas åt betyg. Det kan man tycka. Han anför att moderaterna kräver en återgång till en gammaldags betygsättning och står isolerade ute i kylan. Isolerade, Georg Andersson, tillsammans med en majoritet av svenska folket och 80 % av eleverna! Vi känner oss vara i hyggligt sällskap.

Har Georg Andersson någon gång frågat sig varför 80 % av eleverna, i undersökning efter undersökning, säger: Vi vill ha betyg? Jag tror, Georg Andersson, att man inte kommer så långt från sanningen om man misstänker att skälet till att de vill ha betyg i stället för bara informella samtal ligger däri att betygen tvingar fram en bedömning utifrån läroplanens krav. Man får en

mätare på hur mycket man faktiskt kan och tvingar lärarna att göra den bedömningen två gånger om året.

Georg Andersson säger att om man bedömer eleverna förhindrar man samarbetet. Om man bedömer eleverna enligt en fast betygsskala förhindrar man självständigt tänkande. Var i hela friden har Georg Andersson fått det ifrån?

Om någon sätter betyg på Georg Andersson, innebär det då att Georg Andersson slutar samarbeta med sina riksdagskolleger? Om lärarna sätter betyg på elever i skolan, innebär det då att eleverna plötsligt säger: Nu vill vi inte veta av någon samverkan med våra kamrater? Naturligtvis inte!

Hela resonemanget om att samarbete och självständigt tänkande inte är förenligt med kraven på fasta betyg enligt fasta normer är och förblir kvalificerat trams!

Anf. 82 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Nu har Per Unckel satt betyg på mig, och det blev ju inte så bra. Kvalificerat trams kallar han det som jag har sagt från talarstolen.

Per Unckel ställde frågor – ja. Som fullmäktigeordförande i min kommun är jag ganska noga med att debattdeltagarna skall hålla sig till dagordningen. Talmannen här i kammaren är mera generös – därför kan frågor av den karaktär som Per Unckel ställer och som alltså inte gäller de motioner som faktiskt behandlas i föreliggande betänkande ställas.

Nu har ju företrädare för moderata samlingspartiet ställt frågor till ministern om Strängnäsfalltet, och får svar på dem, så jag tycker inte det finns någon anledning att känna någon större otålighet i det sammanhanget.

Jag vill bara svara att det aldrig är acceptabelt att läroplanens intentioner åsidosätts – Per Unckel frågade ju i sitt inledningsanförande om det är acceptabelt att åsidosätta läroplanen. Det är det icke. Jag tycker det är vällovligt att eleverna hjälper till att hålla snyggt omkring sig – det har jag också som lärare försökt att tillämpa, och det skulle jag nog göra om jag skulle återgå till det arbetet.

Det är en fantastisk övertro Per Unckel har på betygen. De avhjälpes praktiskt taget alla brister och problem. Jag hävdar att betygen skapar vissa svårigheter. Det är ett ytligt, förenklat och naivt resonemang – för att nu betygsätta det – som Per Unckel för när han talar om att det inte alls föreligger någon konflikt mellan betygsättning och samarbete. Om man bedömer elever, säger Per Unckel, innebär det inte att man försvårar samarbetet. Men bedömning av elever sker ju genom mätning av elevernas prestationer i viss konkurrens emellan – man bedömer en elev i relation till andra elever i klassen eller i skolan. Därför uppkommer en konkurrenssituation.

Detta är omvittnat av elever – jag har ofta fört den diskussionen med elever i skolorna. De säger t. ex.: Att jobba i grupp har man ju inte nytta av vid betygsättningen. Jag vill visa vad jag kan.

Vidare sade Per Unckel att jag skulle ha sagt att betygsättningen motverkar självständigt tänkande. Nej, vad jag sade var att vid betygsätt-

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

ningen premieras inte självständigt tänkande. Det finns inget betyg för det. Men det är en viktig egenskap när människor kommer ut i det praktiska arbetslivet.

Anf. 83 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Jag tackar Georg Andersson för hans påpekande av vad som gäller, facket eller läroplanen. Hans svar innebär, om jag tolkar det rätt, att i den mån man kan hävda att läroplanens krav och den ståndpunkt som facket intog i Strängnäs står i konflikt med varandra gäller läroplanen. Med vänlig hälsning till kommunfullmäktige i Strängnäs. Jag hoppas att det svar som Georg Andersson nu gav kan ges de nödvändiga kompletteringarna i det svar som statsrådet Göransson vad det lider kommer att lämna på Birgitta Rydles fråga. Detta var emellertid en hygglig början, Georg Andersson, även om det kom i repliken.

Konflikten mellan samarbete och värderingar av enskilda elevers insatser uppstår i ett betygssystem som avser att gradera elevernas kunskaper i förhållande till varandra. Moderata samlingspartiet har aldrig accepterat ett sådant betygssystem. Vad vi har krävt under alla de år då denna riksdag har hävdat att vi skall ha ett relativt betygssystem är tvärtom att vi skall få ett betygssystem som talar om vad varje enskild elev förmår i förhållande till de krav som läroplan och skolregler uppställer. Vad är det för fel att ge eleverna ett kvitto på hur mycket de kan i förhållande till de krav som skolan faktiskt uppställer? Hur i hela friden kan ett sådant kvitto inverka menligt på elevernas vilja till samarbete med varandra? Om samarbete hänger på så sköra trådar, är det mycket mer fundamentala fel på skolan än bara betygen. Inför alltså över hela linjen en betygsättning som innebär att eleverna bedöms på det sätt som jag har angivit. Då blir det ingen konflikt mellan värderingar och samarbete.

Jag ber om ursäkt om jag missuppfattade Georg Anderssons påpekande om det självständiga tänkandet. Jag kan emellertid inte låta bli att i anslutning till Georg Anderssons kommentar påpeka följande.

Om det är fråga om att först och främst stimulera fritt självständigt tänkande eller först och främst kunskapsinhämtande väljer moderata samlingspartiet kunskapsinhämtandet. Det fria självständiga tänkandet kan aldrig någonsin existera om kunskaperna saknas. Då blir fritt självständigt tänkande detsamma som okvalificerat tyckande.

Georg Andersson beklagar att han inte kan gå med på vpk-kravet om en socialisering av alla läromedel. Inte nog med att Sverige skall hålla sig med ett i allt väsentligt monopoliserat utbildningssystem – om Georg Andersson bara kunde skulle han också monopolisera utgivningen av läromedel.

Anf. 84 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Konflikten mellan betygsättning och samarbete uppstår inte bara vid en viss typ av betygsättning. Jag hävdar att den konflikten också uppstår vid en kursrelaterad eller målrelaterad betygsättning. Man kan aldrig, hur man än bygger upp en betygsättning, undgå att hamna i en

situation som innebär en jämförelse elever emellan. Och däri ligger ett incitament till att avstå från samarbete.

Vi har betygsättningen kvar fr. o. m. årskurs åtta. Det kvittot, som betyder så mycket för moderaterna, får man alltså, vad det nu kan vara värt. Men fram till årskurs 8 har en majoritet i riksdagen bedömt så att vi med fördel kan avstå från betygsättningen. Det är detta som diskussionen nu gäller. Ni vill återinföra betygsättningen också i de lägre årskurserna. Vi tycker att erfarenheterna av det nuvarande systemet är goda. Det finns ingen anledning att återgå till ett gammalt system med de brister och nackdelar som det har.

Sedan talade jag om självständigt tänkande såsom en viktig egenskap och självfallet inte såsom en motsats till fasta kunskaper. Självständigt tänkande är en av de kvaliteter hos människan som skolan skall stimulera till liksom den skall stimulera till ansvarskänsla och samarbete – viktiga egenskaper som vi inte betygsätter men som ändå bör stimuleras i skolarbetet.

Anf. 85 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 4 behandlas en lång rad motioner, som nästan alla har det gemensamt att de innehåller förslag till förändringar i den läroplan för grundskolan som trätt i kraft i och med innevarande hösttermin. Det är då väl att märka att merparten av motionerna är avlämnade under allmänna motionstiden under vårens riksmöte. Måhända har framsyntheten gått litet väl långt, när man är beredd att ändra på något som ännu inte fått en chans att visa sin livskraft och förmåga att förändra och utveckla skolan till det bättre.

Utskottets ordförande har redan redovisat majoritetens uppfattning i dess helhet, och jag skall därför inskränka mig till att ge centerns synpunkter på reservationerna 4 och 8, båda avgivna av moderaterna.

Den första gäller frånvaroregistreringen i skolan, där reservanterna kräver centrala, enhetliga regler, som kommunerna skall ha att rätta sig efter. Under senare år har utvecklingen inom skolväsendet gått mot en allt högre grad av decentralisering och därmed ett lokalt ansvarstagande, som har varit till fördel för skolan och skolans verksamhet. Den här uppfattningen, som den moderata reservationen redovisar, är ett steg tillbaka i decentraliseringssträvandena och ger uttryck för bristande kunskaper om skolans vardag och en misstro mot kommunernas förmåga att själva lösa sina problem. Centerpartiet kan inte dela en sådan centralistisk uppfattning.

Den andra reservationen gäller betygsfrågan, och där vill jag, herr talman, först ge uttryck för en principiell uppfattning. En reservation bör rimligen ses som en redovisning av en alternativ uppfattning i förhållande till den som majoriteten redovisar. Det är då också rimligt att reservanterna polemiserar mot utskottsmajoritetens uppfattning, men det torde knappast höra till god ton att pådyvla utskottsmajoriteten uppfattningar som den inte har och följaktligen inte heller givit uttryck för.

I det nu aktuella fallet har vi redovisat det riksdagsbeslut som gäller och som i likhet med läroplanen i övrigt skall tillämpas fr. o. m. innevarande

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

---

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

Torsdagen den
2 december 1982

*Läroplanen för
grundskolan
m. m.*

hösttermin. Där slås fast att vi skall ha betyg i grundskolan, vid vilka tillfällen betyg skall ges och hur betygsskalan skall se ut.

Utskottet har inte sagt att betyg är något i grunden felaktigt som det gäller att avveckla. Tvärtom, de tidigare riksdagsbeslut som vi står fast vid och som moderaterna nu vill ändra, innebär ett ställningstagande för att betygen behövs som ett underlag för elevernas studievägledning samt som ett instrument för urval av sökande till utbildningsvägar, där antalet platser är otillräckligt i förhållande till antalet sökande. Betygen utgör alltså en central urvalsgrund som dock skulle kompletteras med andra urvalsgrunder som arbetslivserfarenhet, förutbildning, rangordning av val. upprepad ansökan samt konststillhörighet. Så har också skett, efter beslut av regeringen våren 1981.

Vid det tillfället reserverade sig moderaterna till förmån för ett oförändrat antal betygstillfällen, vilket i realiteten innebär ett betygstillfälle mer i årskurs 7, eftersom de övriga, i årskurs 3 och 6, kunde avskaffas av den enskilda kommunen, vilket merparten av kommunerna också hade utnyttjat. Skillnaden, Per Unckel, mellan majoritetsbeslutet om betygen i den nya läroplanen och den moderata reservationen var inte särskilt stor.

Herr talman! Centern står fast vid sitt tidigare ställningstagande i betygsfrågan. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 86 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Jag har bara en enda fråga till Larz Johansson.

Socialdemokratin och centern var, som Larz Johansson mycket riktigt påpekade, ense om betygen när det senast begav sig. Är ni i centern ense med Georg Andersson i hans plädering för ett ögonblick sedan gentemot mig?

Anf. 87 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag har gett ett klart besked. Centern står fast vid det beslut som vi har fattat i samband med den nya läroplanen. Jag kan returnera frågan: Står moderaterna fast vid den uppfattning som de då redovisade i sin reservation?

Anf. 88 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Det betygsförslag som vi i dag står för finns preciserat i den reservation som jag för en stund sedan yrkade bifall till.

Larz Johansson svarade på en helt annan fråga än den jag ställde. Jag hörde att Larz Johansson står fast vid det beslut riksdagen senast fattade, men den här diskussionen handlar ju i långa stycken om vilken syn vi har på betygen såsom system.

Vad Georg Andersson har för uppfattning i denna fråga framgick med all önskvärd tydlighet i den debatt som han och jag nyss avslutade. Georg Andersson ser betygen som ett påtagligt bekymmer för att uppfylla de ambitioner och intentioner som han vill att skolan skall klara.

Jag upprepar frågan till Larz Johansson: Ansluter sig Larz Johansson till den plädering som Georg Andersson förde för en stund sedan?

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

Anf. 89 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Den uppfattning som centern står för i betygsfrågan kom mycket klart till uttryck i läroplansbeslutet. Om Per Unckel, vilket debatten kan ge intryck av, svävar i tvivelsmål om innehållet i det beslutet är det ju bara att läsa på i läroplanen.

Jag har nu två gånger sagt att det som står där står också centern fast vid. Jag noterar att Per Unckel nu har sagt att den reservation som moderaterna hade vid det tillfället inte längre gäller. Nu har moderaterna en ny uppfattning.

*Meddelande om
interpellationer*

Anf. 90 TREDJE VICE TALMANNEN:

Med hänsyn till att vi har ytterligare två talare antecknade i detta ärende och vi kan räkna med att det blir en relativt lång votering i ärendet vill jag fråga kammarens ledamöter: Medger kammaren att den fortsatta behandlingen av utbildningsutskottets betänkande nr 4 och behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden uppskjuts till ett senare sammanträde?

Detta förslag bifölls.

19 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 2 december

1982/83:43 av *Anita Bråkenhielm* (m) till utrikes- och handelsministern om efterlevnaden av Helsingforsavtalet:

Slutdokumentet från konferensen om säkerhet och samarbete i Europa, som tillmätts stor betydelse för det fortsatta arbetet för fred och avspänning, innehåller tio punkter. De 35 stater som 1975 undertecknade dokumentet i Helsingfors tillkännager därmed sin föresats att respektera och i praktiken tillämpa dessa punkter, vilkas innehåll bl. a. rör respekt för suveränitet, gränsers okränkbarhet, fredlig lösning av tvister och respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

I punkten om de mänskliga rättigheterna, som i dokumentet är speciellt detaljerad och konkret utformad, säger man bl. a.: "De deltagande staterna erkänner den allmänna betydelsen av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, vilkas respekterande är en väsentlig faktor för den fred, rättvisa och välfärd som är nödvändiga för att säkerställa utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan dem liksom mellan alla stater."

Flagranta brott mot de mänskliga rättigheterna begås i många länder i världen. Speciellt upprörande är det dock när dessa rättigheter systematiskt förtrampas i länder som undertecknat Helsingfordokumentet, t. ex. Polen, Turkiet och Sovjetunionen.

Redan 1975 bildades i Moskva den första gruppen för övervakandet av efterlevnaden av Helsingfordokumentet. Sådana grupper har därefter bildats i 14 andra länder, senast i vårt eget land i oktober 1982.

Moskvagruppen är nu upplöst sedan 49 av dess medlemmar försatts i exil, befinner sig i arbetsläger, fängelse eller på mentalsjukhus – detta på grund av deras engagemang för ett avtal, som deras eget land undertecknat. Gruppens ledare Yuri Orlov har dömts till sju års arbetsläger, följt av fem års förvisning. Han är svårt sjuk, bl. a. i tuberkulos. Anatoly Scharansky, en annan av gruppens medlemmar, är i fängelse, svårt medtagen efter en hungerstrejk inledd till följd av att han vägrats de i den sovjetiska lagen inskrivna rättigheterna att kommunicera med sin familj.

Såvitt är känt befinner sig endast tre av gruppens medlemmar i frihet – en "frihet" som innebär övervakning, avlyssning, indragning av telefon och inskränkt rörelsefrihet.

Utrikesministern har tidigare uttalat att den svenska kritiken mot misshagliga händelser i andra länder skall riktas mot enskilda företeelser som sådana.

Jag vill till utrikesministern ställa följande frågor:

Vilka åtgärder har utrikesministern vidtagit för att från svensk sida påverka förhållandena för de medlemmar ur Moskvagruppen för övervakande av Helsingföroverenskommelsen som får sina grundläggande mänskliga rättigheter kränkta just därför att de försökt hävda dem?

Anser utrikesministern det möjligt att ESK-förhandlingarna över huvud taget skall kunna genomföras, om inte en större vilja visas från de bakom Helsingfordokumentet stående nationerna att efterleva avtalet?

1982/83:44 av *Ulf Adelsohn* (m) till statsministern om förslaget till avdragsrätt vid inkomstbeskattningen för fackföreningsavgifter, m. m.:

I proposition 1982/83:55 föreslås att fackföreningsavgiften skall göras avdragsgill. Avdragsrätten gäller 40 % av medlemsavgiften, dock högst 480 kr. om året.

Frågan har inte beretts annat än möjligtvis i regeringskansliet. Någon utredning har inte gjorts om konsekvenserna av en avdragsgill fackföreningsavgift. Förslaget har inte heller lagrådsgranskats eller sänts på remiss till berörda myndigheter och organisationer.

Beslutet att föreslå att fackföreningsavgiften görs avdragsgill fattades av regeringen i samband med överläggningarna om 1983 års skatteskala. Motiven till förslaget är oklara. Det är svårt att se någon annan grund för avdragsrätten än att regeringen velat tillgodose löntagarorganisationernas anspråk.

I grundlagen föreskrivs hur regeringsärenden skall beredas. I RF 7:2 heter

det: "Vid beredningen av regeringsärenden skall behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas sammanslutningar och enskilda att yttra sig."

Om lagrådsgranskningen heter det i RF:

"Yttrande av lagrådet bör inhämtas innan riksdagen beslutar grundlag om tryckfriheten, lag om begränsning av rätten att taga del av allmänna handlingar, lag som avses i 2 kap. 12 § första stycket, 17–19 §§ eller 20 § andra stycket eller lag som ändrar eller upphäver sådan lag, lag om kommunal beskattning, lag som avses i 2 eller 3 § eller lag som avses i 11 kap., om lagen är viktig för enskilda eller från allmän synpunkt. Vad nu har sagts gäller dock icke, om lagrådets hörande skulle sakna betydelse på grund av frågans beskaffenhet eller skulle fördröja lagstiftningsfrågans behandling så att avsevärt men skulle uppkomma. Föreslår regeringen riksdagen att stifta lag i något av de ämnen som avses i första meningen och har lagrådets yttrande dessförinnan inte inhämtats, skall regeringen samtidigt för riksdagen redovisa skälen härtill. Att lagrådet icke har hörts över ett lagförslag utgör aldrig hinder mot lagens tillämpning.

Lagrådets granskning skall avse

1. hur förslaget förhåller sig till grundlagarna och rättsordningen i övrigt,
2. hur förslagets föreskrifter förhåller sig till varandra,
3. hur förslaget förhåller sig till rättssäkerhetens krav,
4. om förslaget är så utformat att lagen kan antagas tillgodose angivna syften,
5. vilka problem som kan uppstå vid tillämpningen."

Regeringens underlåtenhet att utreda, remissbehandla eller låta lagrådet granska den nya avdragsrätten är ett klart avsteg från regeringsformen. Motiven för detta är oklara. Eftersom det är fråga om att införa en skatteförmån finns inget hinder mot retroaktivitet. Därför kan det knappast ha varit tidsskäl som fått regeringen att undanta denna fråga från grundlagens bestämmelse om beredning av ärenden.

Den föreslagna avdragsrätten har stor principiell betydelse. Frågan om avdragsgilla bidrag till ideella organisationer har utretts och behandlats av riksdagen vid flera tillfällen. Av olika skäl har riksdagen hittills inte velat genomföra en sådan avdragsrätt. Nu införs den bakvägen, eftersom en stor del av de fackliga organisationernas medel går till ideell verksamhet. Det gäller inte minst stödet till politiska partier, studieförbund, ungdomsverksamhet, barnverksamhet och internationellt bistånd.

De fackliga organisationernas ekonomiska redovisning är inte offentlig. Det går därför inte att exakt uppskatta hur stora summor som betalas ut till ideella ändamål. Enbart LO:s och dess medlemsförbunds stöd till det socialdemokratiska partiet och dess organisationer uppgår till tiotals miljoner kronor om året.

Genom kollektivanslutningen är medlemsavgiften i det socialdemokratiska partiet inbakad i fackföreningsavgiften. Konsekvensen av den föreslagna avdragsrätten blir att Socialdemokratiska arbetarepartiet som enda parti i

Torsdagen den
2 december 1982

*Meddelande om
interpellationer*

Sverige kan ta ut medlemsavgifter som är avdragsgilla. Regeringens förslag ger ett exklusivt skatteprivilegium till den s. k. arbetarrörelsen.

Det har varit en demokratisk grundregel i Sverige att de politiska partierna skall behandlas rättvist när det gäller samhällets stöd till politisk verksamhet. Utformningen av partistödet är visserligen från den utgångspunkten tvivelaktig men har ändå i huvudsak godtagits av riksdagspartierna. Den nu föreslagna avdragsrätten kommer att genomföras i strid med oppositionen.

Regeringspartiet gynnas ensidigt, och oppositionen missgynnas i motsvarande grad. Den erhåller ju inte några bidrag från de organisationer som nu får avdragsgilla medlemsavgifter. Regeringen använder sin ställning i riksdagen för att skaffa sitt eget parti exklusiva förmåner. Det är ett unikt övergrepp mot principen om lika arbetsvillkor för de politiska partierna.

Konsekvenserna för de politiska partiernas arbetsvillkor är det mest stötande. Men också andra orättvisor kommer att uppstå. Svenska elektrikerförbundet har som första fackliga organisation slutit ett kollektivt hemförsäkringsavtal med det av arbetarrörelsen ägda Folksam. Premien erläggs via medlemsavgiften. Premier för hemförsäkringar är icke avdragsgilla i dag. Konsekvensen av den föreslagna avdragsrätten blir att hemförsäkringen under vissa omständigheter blir avdragsgill. Detta har uppenbarligen inte varit avsikten med förslaget, men det blir ändå resultatet som en naturlig följd av att frågan inte beretts på vanligt sätt.

Andra konsumtionsutgifter kan också bli avdragsgilla om de fackliga organisationerna sluter liknande "kollektivavtal", t. ex. om stöd till prenumerationer på tidningar och tidskrifter. I sammanhanget kan nämnas att Landsorganisationens bidrag till A-pressen uppgår till mycket stora belopp, som också betalas av medlemsavgifter. Det har också förekommit att medlemsavgiften i LO använts till att betala medlemskap i PRO – dvs. i en annan ideell organisation.

Avdragsrätt för fackföreningsavgiften innebär att arbetsmarknadens parter behandlas olika i beskattningshänseenden. Så sent som för ett år sedan anförde skatteutskottet:

"Innan riksdagen tar slutlig ställning till frågan bör enligt utskottets mening regeringen lämna riksdagen en fullständig redovisning och kartläggning bl. a. av de konfliktbidrag som betalas ut av fackföreningar och arbetsgivarorganisationer och storleken av dessa i förhållande till de sammanlagda medlemsavgifterna. Målet måste vara att åstadkomma ett så neutralt system som möjligt."

Utskottet menade att man också måste ta hänsyn till de många förmånerna, bl. a. direkta bidrag från stat och kommun till fackföreningarna.

Skatteutskottets enhälliga åsikt om vikten av neutralitet är icke tillgodosedd i regeringens förslag. Tvärtom innebär förslaget ytterligare avsteg från neutralitetsprincipen. Motiven för detta redovisas inte.

Ett annat problem är skyddet av den enskildes integritet. Företrädare för riksskatteverket har antytt att de vill ha tillgång till medlemsregistren för att

kunna kontrollera medlemskap i facket. En avdragsrätt med dessa konsekvenser kan ifrågasättas också från de fackliga organisationernas egna utgångspunkter. Det finns flera fall där enskilda inte vill uppge medlemskap av risk för påtryckningar på arbetsplatsen. Senast vid konflikten vid Ge-Kås i Halland hävdade facket att där fanns medlemmar som inte ville röja sitt medlemskap.

Enda sättet att lösa integritetsproblemet förefaller vara att sekretessbelägga skattelängderna. Även om integritetsproblemet skulle kunna lösas, är det betecknande att frågan tydligen inte prövats av regeringen innan den lagt fram förslaget.

Mot bakgrund av det anförda:

Anser statsministern att grundlagens krav på beredning av ärenden är uppfyllt? Vilka överväganden har gjorts som motiverar att förslaget om avdragsrätt för fackföreningsavgift lagts fram utan föregående utredning, remissbehandling och lagrådsgranskning?

Är statsministern medveten om konsekvenserna av den föreslagna avdragsrätten vad gäller likformigheten i behandlingen av bidrag till politiska partier och annan ideell verksamhet, samt vad gäller utgifter för försäkringar eller annan privat konsumtion?

Är statsministern medveten om vad ett enhälligt skatteutskott anförde våren 1981 om vikten av ett neutralt system för beskattning av avgift till arbetsmarknadens organisationer?

20 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 2 december

1982/83:155 av *Martin Olsson* (c) till statsrådet Bengt Göransson om grundskoleelevers medverkan i lokalvård m. m.:

Enligt grundskolans läroplan (Lgr 80) bör eleverna hjälpa till med dagliga göromål i skolan för att hos eleverna motverka en passiv serviceinställning. "De bör medverka i lokalvård, i biblioteks- och reproduktionsarbete och utföra enklare reparationer", framhålls bl. a. i läroplanen.

En sådan utveckling har redan kommit i gång inom många skolor. Det är inte ovanligt att elever har till uppgift att städa upp och hålla snyggt omkring sig i klassrum, korridorer och på skolgårdar.

I massmedia har nyligen uppmärksamrats fall där utvecklingen förefaller att gå i en helt annan riktning än vad läroplanen rekommenderar.

Vilka åtgärder anser statsrådet bör vidtagas för att förverkliga intentionerna i läroplanen också i denna del?

1982/83:156 av *Birgitta Rydle* (m) till statsrådet Bengt Göransson om grundskoleelevers medverkan i lokalvård m. m.:

I den nya läroplanen för grundskolan liksom i debatten kring skolans fostrande roll framhålls att eleverna skall ta ansvar för sin skolmiljö, bl. a. genom att hålla klassrummen i god ordning.

Anser skolministern att det som hänt i Strängnäs står i överensstämmelse med läroplanens intentioner?

1982/83:157 av *Filip Fridolfsson* (m) till kommunikations- och försvarsministern om möjligheterna till förbättrad konsumentservice inom taxinäringen:

Ett taxiföretag i Stockholm har ansökt om att på försök få driva en kompletterande beställningscentral för taxitrafik i Stockholms kommuns Trafikområde. Denna begäran har avslagits med hänvisning till 4 kap. 10 § yrkestrafikförordningen.

Motivet för taxiföretaget till denna ansökan är att företaget med dagens förbud mot kompletterande beställningscentral inte tillåts leva upp till de inbyggda förutsättningar företaget har på att ge god service. Under senare år har företaget försökt få till stånd ett ökat inslag av dynamik i taxirörelsen såsom sänkta taxor i lågtrafik, accepterat kontokort m. m.

Anser kommunikationsministern att 4 kap. 9 och 10 §§ yrkestrafikförordningen stimulerar till ökad konkurrens och förbättrad konsumentservice inom taxinäringen?

1982/83:158 av *Anders Nilsson* (s) till utbildningsministern om yrkesinriktad gymnasieutbildning i Tidaholm och Vara:

Tidaholms och Vara kommuner har vid upprepade tillfällen ansökt hos SÖ om att få yrkesinriktad utbildning på icke gymnasieort. SÖ har under hösten avslagit ansökan från båda kommunerna. I proposition 1982/83:50 medges en utökning av yrkesinriktad utbildning på gymnasienivå.

Hur bedömer utbildningsministern möjligheterna att fr. o. m. vårterminen 1983 anordna yrkesinriktad utbildning i Tidaholm och Vara?

1982/83:159 av *Siri Häggmark* (m) till statsrådet Gertrud Sigurdsen om den specialinriktade sjuksköterskeutbildningen:

De studerande vid den nya hälso- och sjukvårdslinjen har i höst börjat sin utbildning. De har förutsatt att de skall bli legitimerade sjuksköterskor. Nu råder emellertid oro och osäkerhet beträffande huruvida detta kommer att infrias. Jag vill därför ställa den angelägna frågan:

vilka åtgärder avser statsrådet vidtaga så att det blir beslutat och fastställt att alla inriktningar inom den nya hälso- och sjukvårdslinjen 80 p skall leda till att de studerande blir legitimerade sjuksköterskor?

1982/83:160 av *Rune Ångström* (tp) till utrikes- och handelsministern om arbetskraften vid SIDA-stödda projekt:

Nr 39

Torsdagen den
2 december 1982

I samband med invigningen av pappersbruket i Bai Bang kunde man i flera tidningar läsa vilka metoder som används för att rekrytera arbetskraft till projektet. Statsrådet Roine Carlsson, som representerade svenska regeringen vid invigningen, anser uppenbarligen att Sverige inte har någon anledning att ta ställning till hur vietnameserna löser problemet med att rekrytera arbetskraft, utan att det är en intern vietnamesisk angelägenhet.

*Meddelande om
frågor*

Jag hemställer att med anledning av dessa uppgifter få ställa följande fråga till utrikes- och handelsministern:

1. Kan utrikesministern klargöra vilka metoder som faktiskt används vid rekryteringen av arbetskraft till pappersbruket i Bai Bang?

2. Avser utrikesministern att beakta rekryteringsmetoder och andra likartade verksamhetsfrågor i den svenska biståndspolitik?

1982/83:161 av *Per-Ola Eriksson* (c) till statsministern om åtgärder för att minska vantrivseln hos personer som tvingas flytta till Stockholm:

När statsministern beviljade försvarsminister Börje Andersson entledigande från sitt uppdrag var det med motiveringen att försvarsministern känt vantrivsel i Stockholm, var djupt rotad i sin hembygd och starkt beroende av sin familj.

Med anledning av detta vill jag till statsministern ställa följande fråga:

Vilket råd ger statsministern till de människor som tvingas flytta från Norrbotten och andra glesbygdsregioner till Stockholm men som känner vantrivsel och har stark bundenhet till hembygden och anhöriga?

21 § Kammaren åtskildes kl. 16.48.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert